

Umsagnir sem b́arust vegna áforma
Umhverfisstofnunar um að veita heimild til breytingar á
vatnshlotinu Þjórsá 1 (103-663-R) skv. 18. gr. laga nr.
36/2011 um stjórn vatnamála

Umsögn til Umhverfisstofnunar vegna beiðni Landsvirkjunar um undanþágu frá 18. gr. laga nr. 36/2011 um stjórn vatnamála vegna fyrirhugaðra framkvæmda við Hvammsvirkjun og áforma Umhverfisstofnunar um að veita umbeðna undanþágu.

Landvernd telur að ekki hafi verið sýnt fram á nauðsyn þess að veita Landsvirkjun umbeðna undanþágu frá lögum um stjórn vatnamála. Ekki hafi verið sýnt fram á að þau þrjú skilyrði sem tilgreind eru í 18. gr. laganna og þurfa að vera fyrir hendi, til að veita slíka undanþágu, séu uppfyllt. Fyrst og fremst hafi ekki verið sýnt fram á að framkvæmdirnar varði almannaheill eða ávinning fyrir heilsu og öryggi fólks eða sjálfbæra þróun. Ekki hafi verið sýnt fram að gripið verði til allra raunhæfra ráðstafana til að draga úr skaðlegum áhrifum. Og ekki hafi verið sýnt fram á að tilgangi framkvæmdanna verði ekki náð með umhverfisvænni leiðum.

Samkvæmt 18. grein laga um stjórn vatnamála nr. 36/2011 er hægt að leyfa að ástand vatnshlots rýrni um einn gæðaflokk, úr mjög góðu ástandi í gott ástand ef tilgangur framkvæmdanna vegur þyngra vegna almannaheilla.

Eigi að leggja framkvæmdina fram á þeim forsendum að tilgangur verkefnisins vegi meira vegna almannaheilla og/eða ávinnings fyrir heilsu og öryggi manna eða fyrir sjálfbæra þróun þarf að gera skýra grein fyrir í hverju ávinningurinn felst, hvaða framkvæmdir séu nauðsynlegar fyrir almannaheill og skýra í hvað eigi að nota orkuna. Þetta er sérstaklega mikilvægt í ljósi þess að samkvæmt nýjustu gögnum á vef [Umhverfisstofnunar](#) og [NIR skýrslu Íslands](#) hefur Ísland ekki náð þeim árangri sem stefnt var að er varðar losun gróðurhúsalofttegunda. Eigi að nota orkuna til að knýja nýjan atvinnurekstur er nauðsynlegt að gera grein fyrir áhrifum þess á losun gróðurhúsalofttegunda með heildstæðum hætti.

Eins og fram kemur í leiðbeiningar skjali Evrópusambandsins nr. 36 ([CIS No. 36 Exemptions to the Environmental Objectives according to Article 4\(7\)](#)) gangast vatnsaflsvirkjanir ekki sjálfkrafa undir að vera hluti þeirra verkefna sem falla undir almannaheill. Í því skjali er að því best verður séð miðuð við hag almennings í hverju landi fyrir sig.

Samkvæmt lögum um stjórn vatnamála er ekki heimilt að rýra ástand vatnshlots umfram það að lækka úr mjög góðu ástand vatnshlots í gott ástand vatnshlots. Undir það fellur ekki að breyta vatnshloti þannig að verði mikið breytt vatnshlot (e. heavily modified water body) sem er stefnt að með áætlunum um Hvammsvirkjun. Uppistöðulón eru vatnshlot sem er breytt úr straumvatni í stöðuvatnshlot. Samkvæmt verklagi vatnatilskipunar Evrópusambandsins flokkast uppistöðulón sem mikið breytt vatnshlot. Mikið breytt vatnshlot eru metin til [vistmegins](#) en ekki [vistfræðilegs ástands](#) og ná slík vatnshlot því góðu vistfræðilegu ástandi. Eins og fram kemur í bréfi Umhverfisstofnunar frá [21. desember 2023](#) var Þjórsá 1 (103-663-R), neðsta vatnshlot Þjórsár sem nær frá Búrfelli (ármót Fossár) og niður að sjó skilgreint í góðu ástandi (sjá [vatnavefsja.vedur.is](#)). Nýverið var lagt til að flokkun Þjórsár 1 breytist úr góðu ástandi í mjög gott ástand með skýrslunni [Aðferðir við mat á mjög góðu vatnsformfræðilegu ástandi straum og stöðuvatna](#) sem lögð var fram til Umhverfisstofnunar þann 18. desember 2023. Það er óvænt að vatnshlot með fjölda virkjana og uppistöðulóna á vatnasviði sínu teljist í mjög góðu vatnsformfræðilegu ástandi en mjög gott vatnsformfræðilegt ástand er samkvæmt viðauka 2 í reglugerð 535 er mjög gott vatnsformfræðilegt ástand skilgreint þegar *vatnsmagn og straumpungi og tengsl sem af því hljóttast við grunnvatn endurspeglar algjörlega eða nánast það sem vænta mætti við óraskaðar aðstæður*. Fram kemur í þessari nýju skýrslu að aðferðafræði hafi verið breytt frá fyrri tillögum þar sem vægi svifaursbreytinga hafi verið lækkað.

Landvernd telur óeðlilegt að Umhverfisstofnun veiti framangreinda undanþágu þar sem ekki hefur verið sýnt fram á að skilyrði laga um stjórn vatnamála fyrir slíkri undanþágu séu uppfyllt. Á meðan forgangsröðun á nýtingu orku úr Hvammsvirkjun liggur ekki fyrir, l er óljóst hvernig virkjunin varðar almannahagsmuni. Ekkert er fast í hendi um áhrif virkjunarinnar á loftslagsmarkmið og samdrátt í losun, eða hvort orkan verði nýtt til að tryggja orkuöryggi almennings og smærri fyrirtækja í landinu.

Fyrir liggur að Hvammsvirkjun mun hafa neikvæð áhrif á náttúru og samfélag. Þar eru hagsmunir undir, svo sem laxastofn, ástand vatnsveitna, hafsvæða og þorsks með suðurströndinni, sokkin gróðursvæði, friðuð eyja í Þjórsá, menningarlandslag og anddyri Þjórsárdals sem fer forgörðum með Hagalóni.

Landvernd leggst því gegn því að Umhverfisstofnun veiti umrædda undanþágu frá lögum um stjórn vatnamála vegna Hvammsvirkjunar.

*Með vinsemd og virðingu
f.h. stjórnar Landverndar*

Þorgerður María Þorbjarnardóttir

Umhverfisstofnun
Hvammsvirkjun
Sent með tölvupósti til ust@ust.is

Reykjavík, 1. febrúar 2024

Athugasemdir Íslenska náttúruverndarsjóðsins - The Icelandic Wildlife Fund (IWF) við áform Umhverfisstofnunar um að veita heimild til breytingar á vatnshlotinu Þjórsá 1. Málsnúmer: 221103-0122 (UST202301-279).

IWF mótmælir áformum Umhverfisstofnunar um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1, á grundvelli 18. gr. laga nr. 36/2011, um stjórn vatnamála. Svo virðist sem boðuð breyting sé viðbragð við erindi Landsvirkjunar sent 16. janúar 2023, þar sem óskað var eftir að vatnshloti Þjórsár 1 (nr. 103-663-R) yrði breytt vegna framkvæmda á 95 MW Hvammsvirkjunar í Þjórsá.

IWF lýsir yfir furðu að Umhverfisstofnun hafi kynnt áform um þessar breytingar án þess að allar mögulegar mótvægisáðgerðir hafi verið rannsakaðar og virkni þeirra tryggð.

Laxastofninn í Þjórsá er einn stærsti einstaki laxastofn Evrópu. Villtum laxastofnum í Norður-Atlantshafi hefur fækkað um fjórðung á undanförunum tuttugu árum. Þekkt er að ýmis manna verk hafa valdið þessari geigvænlegu fækkun. Þar á meðal eru virkjanir og stíflur sem þeim fylgja. Þessi mannvirki ýmist koma í veg fyrir að laxastofn viðkomandi vatnsfalla komist á hrygningarstöðvar sína eða gerir honum það verulega erfitt. Seiði þeirra laxa sem geta brotist að sínum heimahyljum drepast síðan í stórum stíl í túrbínunum virkjana þegar þau freista þess að komast til hafs.

Umhverfisstofnun er bent á að aðeins eru fáeinar vikur (11. desember 2023) frá því að International Union for Conservation of Nature (IUCN) tilkynnti að villtur Norður-Atlantshafslax væri kominn á rauðan lista yfir tegundir í útrýmingarhættu vegna þeirra ógna sem stafa að stofninum.

Þetta er í fyrsta skipti sem villtur N-Atlantshafslax er settur á þennan lista. IUCN tiltekur sérstaklega hættur af völdum stíflna og annarra hindrana sem koma í veg fyrir för villta laxins milli sjávar og vatnsfalla með ferskvatni.

Sjá: <https://www.iucn.org/press-release/202312/freshwater-fish-highlight-escalating-climate-impacts-species-iucn-red-list>

Íslensk stjórnvöld eru aðilar að IUCN og Umhverfisstofnun hlýtur að þurfa að taka tilliti til bágra stöðu laxastofna í Norður-Atlantshafi við afgreiðslu þessa máls. Ella væri vegið grófum hætti að búsetu villta laxins í Þórsjá, þar sem hann hefur átt sín óðul í þúsundir ára áður en landið var numið.

Að auki væri brotið á sjálfstæðum tilverurétti villtra dýrastofna í náttúru landsins sem þeir eiga samkvæmt lögum um náttúruvernd (1. og 2. gr. nr. 60/2013 með síðari breytingum) og samningi Sameinuðu þjóðanna, sem Ísland er aðili að, um líffræðilega fjölbreytni en hann leggur áherslu á að vernda lífríki á öllum skipulagsstigum þess, þar með talið þeirra erfðaaauðlinda sem lífríkið býr yfir.

IWF mótmælir því öllum tillögum um framkvæmdir við Þjórsá og önnur vatnsföll sem mögulega geta stofna í hættu villtra laxfiska sem eiga þeir hrygningastöðvar eða búsetu.

Fyrir hönd Íslenska náttúruverndarsjóðsins - The Icelandic Wildlife Fund (IWF)

Jón Kaldal

Umhverfisstofnun
Suðurlandsbraut 24
108 Reykjavík
Sent á tölvupóstfangið: ust@ust.is

Reykjavík, 1. febrúar 2024

Málsnúmer: 221103-0122 (UST202301-279)

Efni: Athugasemdir Landssambands veiðifélaga um áform Umhverfisstofnunar um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1

Landssamband veiðifélaga, kt. 640374-0129 (hér eftir „LV“ eða „Landssambandið“), gerir hér með eftirfarandi athugasemdir við áform Umhverfisstofnunar (hér eftir „UST“) um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1 (hér eftir „áformin“), sbr. frétt á vef UST frá 22. desember 2023.

Markmið Landssambandsins er m.a. að koma fram fyrir hönd aðildarfélaga sinna gagnvart hinu opinbera og stuðla að bættri stjórn veiðimála. Þá er sjálfbær nýting og verndun villtra ferskvatnsstofna hornsteinn í allri starfsemi LV enda mikilvægasta markmið aðildarfélaga þess. Veiðifélag Þjórsár (hér eftir „Vfð“), aðildarfélag að LV, hefur ítrekað komið á framfæri við stjórnvöld áhyggjum sínum af virkjanaáformum í Þjórsá og mögulegum áhrifum þeirra á lífríki árinna. LV deilir þessum áhyggjum og leggur því fram athugasemdir þessar um áformin sem varða fyrirhugaða Hvammsvirkjun, enda hefur Vfð verulegra, sérstakra og lögvarinna hagsmuna að gæta í málinu og því til viðbótar varðar málið einkum verndun og viðgang villtra laxastofna.

LV telur að áformin muni hafa veruleg áhrif á lífríki Þjórsár og þá einkum á möguleika villtra stofna laxfiska til viðgangs. Líkt og að neðan verður rakið er óheimilt, samkvæmt lögum, að framkvæma nokkuð við Þjórsá, og önnur fallvötn, sem kann að stofna viðkomu fiskistofna árinna í hættu nema allar mótvægisáðgerðir hafi verið rannsakaðar og virkni þeirra tryggð. LV telur einsýnt að hið opinbera hafi ekki uppfyllt slík skilyrði og því sé Umhverfisstofnun, að svo stöddu, ekki stætt á að veita heimild til breytingar á vatnshlotinu Þjórsá 1.

1. Skortur á gögnum og rannsóknum

LV telur að engar raunverulegar rannsóknir hafi farið fram á áhrifum Hvammsvirkjunar á lífríki Þjórsár, þá einkum á möguleika villtra stofna laxfiska til viðgangs. Ítrekað hefur Vfþ bent á þennan annmarka án þess að stjórnvöld hafi gert úrbætur.

Þá hafa opinberar stofnanir ítrekað bent á, og gert að skilyrðum fyrir framkvæmdum við Hvammsvirkjun, að viðbótarrannsókna sé þörf og að tryggt verði að mótvægisáðgerðir virki, sbr. t.d. úrskurður Skipulagsstofnunar, dags. 19. ágúst 2003, skýrsla Hafrannsóknarstofnunar, dags. í júní 2022 og skýrslur Landsvirkjunar um málið. Þessum skilyrðum hefur ekki verið mætt.

Í ljósi þessa telur LV að UST, og öðrum opinberum aðilum, sé ekki stætt á að veita heimildir til nokkurra framkvæmda í tengslum við umrædd áform áður en úr þessum annmörkum verður bætt.

2. Skyldur Umhverfisstofnunar skv. lögum um stjórn vatnamála

Áður en UST heimilar breytingu á vatnshloti ber stofnuninni að gæta þess að skilyrði 1. mgr. 18. gr. laga um stjórn vatnamála (hér eftir „vatnamálalög“) og öll skilyrði 2. mgr. 18. gr sömu laga séu uppfyllt. LV telur að ekkert þessara skilyrða sé uppfyllt í því máli sem hér um ræðir og vísar til umfjöllunar í athugasemdum Vfþ um áformin, einkum til liða 6-9 í athugasemdunum.

3. Aðrar athugasemdir

LV harmar að ekki hafi verið hlustað á fjölmargar athugasemdir Vfþ á ýmsum stigum málsins, þeim hvorki svarað né hafi verið stofnað til rannsókna á grundvelli þeirra ábendinga sem þar hafa komið fram.

Þá telur LV að stjórnvöldum og Landsvirkjun sé ekki heimilt að taka ákvarðanir sem bersýnilega séu til þess fallnar að ógna villtum stofnum laxfiska í Þjórsá. Er slíkt í andstöðu við alþjóðlegar skuldbindingar Íslands samkvæmt samningi Sameinuðu þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni. Stjórnvöldum er enn síður heimilt að taka slíkar ákvarðanir séu aðrar leiðir færar sem hafa einungis í för með sér smávægilegt tap á orkugetu fyrirhugaðrar virkjunar en geta á móti komið í veg fyrir útrýmingu villtra stofna. LV telur að hér sé augljóslega ekki gætt meðalhófs við meðferð opinbers valds.

Þessu til viðbótar styður LV öll þau sjónarmið sem fram koma í athugasemdum Vfþ um áformin og sem fram hafa komið í öllum gögnum og umsögnum Vfþ um málið á undanförunum árum. LV telur að Vfþ hafi verið skynsamlegt í allri nálgun og framgöngu sinni í málinu, gætt meðalhófs og reynt að setja öndverð sjónarmið en hafi mætt offorsi, skilnings- og skeytingarleysi af hálfu Landsvirkjunar og stjórnvalda. Ábyrgð stjórnvalda í þessu máli er mikil og alveg ljóst að nái áformin fram að ganga í núverandi mynd munu villtir stofnar laxfiska

í Þjórsá heyra sögunni til. Vöktunaraðgerðir, viðbragðsáætlanir og eftir á mótvægisáðgerðir munu engu breyta.

Með vísan til alls framangreinds skorar LV á UST að falla frá áformunum og tryggja að fullnægjandi rannsóknir á afleiðingum þeirra verði framkvæmdar áður en þau verða tekin til skoðunar að nýju.

Virðingarfyllst,
f.h. Landssambands veiðifélaga

Gunnar Örn Petersen,
framkvæmdastjóri

Umhverfisstofnun
Suðurlandsbraut 24
108 Reykjavík

Verndarsjóður Villtra Laxastofna (NASF á Íslandi) bendir Umhverfisstofnun á eftirfarandi, vegna tilkynningar stofnunarinnar 29.12.23 um að hún hygðist veita undanþágu og þar með heimild sína vegna Hvammsvirkjunar. Kemur þetta í kjölfar ógildinga fyrri leyfa og heimilda.

Þann 11.12.23 tilkynnti IUCN (International Union for Conservation of Nature), að villtur Atlantshafslax er kominn á rauðan lista. Þetta er í fyrsta skipti sem þetta er gert, og sýnir hina alvarlegu stöðu sem villti laxinn er kominn í. Villtum laxastofnum hefur hnignað um 23% milli 2006 - 2020.

<https://www.iucn.org/press-release/202312/freshwater-fish-highlight-escalating-climate-impacts-species-iucn-red-list>

Meðal þeirra manngerðu áhrifavalda sem nefndir eru sem orsök þessarar hnignunar eru stíflur og virkjanir. Óteljandi dæmi eru um það að stíflur og virkjanir hindri villtan lax frá því að komast á sínar hrygningastöðvar og að auki hafa neikvæð áhrif á afkvæmi laxa.

Íslensk stjórnvöld eru aðilar að IUCN.

Laxastofninn í Þjórsá er einn sá stærsti í Evrópu.

Ætla má að Umhverfisstofnun hafi ekki tekið tillit til þessarar alvarlegu niðurstöðu IUCN, sem var birt á COP28 á dögnum, þegar stofnunin tók ákvörðun sína.

NASF hefur margitrekað og um áratugaskeið bent stjórnvöldum á mat óháðra sérfræðinga, sem sýna fram á að í áformum um Hvammsvirkjun hafa ekki ennþá sýnt með afgerandi hætti fram á að framkvæmdin muni ekki hafa neikvæð áhrif á laxastofna. eru þær ábendingar opinber gögn.

Virðingarfyllst,
F.h. NASF á Íslandi

f.h. NASF á Íslandi
Elvar Örn Friðriksson

Umhverfisstofnun
Suðurlandsbraut 24
108 Reykjavík
Sent á tölvupóstfangið: ust@ust.is

Stöðulfelli, 30. janúar 2024

Efni: Athugasemdir við áform Umhverfisstofnunar um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1

Vísað er til áforma Umhverfisstofnunar, dags. 21. desember 2023, um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1, á grundvelli 18. gr. laga nr. 36/2011, um stjórn vatnamála (hér eftir „vatnamálalög“). Áformin er að rekja til bréfs Landsvirkjunar, dags. 16. janúar 2023, þar sem óskað var eftir að vatnshloti Þjórsár 1 (nr. 103-663-R) yrði breytt vegna framkvæmda á 95 MW Hvammsvirkjunar í Þjórsá.

Veiðifélag Þjórsár, kt. 621209-1590, Stöðulfelli, 804 Selfossi, (hér eftir „veiðifélagið“), telur að áformin muni hafa veruleg áhrif á lífríki Þjórsár, þ.m.t. á vöxt og viðgang laxfiska í ánni, en félaginu ber að standa vörð um þessa hagsmuni, sbr. VI. kafla laga nr. 61/2006, um lax- og silungsveiði. Þannig er markmið laganna að tryggja sjálfbæra nýtingu og verndun fiskistofna í ferskvatni og á þeim grundvelli ber veiðifélaginu að tryggja vernd laxfiska í Þjórsá og vatnasviði hennar. Þá ber félaginu að tryggja að alþjóðlegar skuldbindingar, um að fiskistofnunum sé komið áfram til komandi kynslóða, séu efndar. Hefur félagið því verulegra, sérstakra og lögvarinna hagsmuna að gæta í málinu þar sem hin fyrirhugaða virkjun mun hafa neikvæð áhrif á lífríki og fiskistofna í Þjórsá. Veiðiréttindi félagsmanna eru jafnframt eignaréttindi sem njóta verndar 72. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands nr. 33/1944. Verði hin fyrirhugaða virkjun völd að neikvæðum áhrifum á fiskistofna í Þjórsá mun hún hafa neikvæð áhrif á stjórnarskrárvarin réttindi félagsmanna sem veiðifélaginu er skylt að vernda.

Vegna þessa vill veiðifélagið koma eftirfarandi athugasemdum á framfæri við Umhverfisstofnun vegna áforma stofnunarinnar um að heimila breytingu á vatnshloti Þjórsár. Í umfjölluninni verður jafnframt gerð grein fyrir þeirri alvarlegu stöðu sem vernd laxfiska í Þjórsá er komin í vegna fyrirhugaðrar Hvammsvirkjunar.

Veiðifélagið leggur áherslu á að framkvæmdir, sem stofna viðkomu fiskistofna árinna í hættu, eiga ekki rétt á sér nema að allar mótvægisáðgerðir hafi verið rannsakaðar með fullnægjandi hætti og að virkni þeirra sé tryggð. Í því sambandi þarf meðal annars að liggja fyrir fullnægjandi hönnum, byggð á vísindalegum rannsóknum, sem tryggir það að fiskur komist fram hjá fyrirhuguðum mannvirkjum og seiði fái tryggja leið til sjávar. Veiðifélagið telur að Umhverfisstofnun sé skylt, m.a. með vísan til rannsóknarreglu 10. gr. stjórnarsýslulaga nr. 37/1993 og almennar meginreglur stjórnarsýsluréttar, að tryggja að allar slíkar rannsóknir hafi farið fram. Þannig er ekki nóg að vísa til þess að vöktun eigi að fylgjast með virkni mótvægisáðgerða. Fullnægjandi þekking verður að liggja fyrir áður en framkvæmdir hefjast.

1. Almennt um aðdraganda virkjunaráforma í Þjórsá og seiðaveitur

Virkjunaráform í neðri hluta Þjórsár hafa átt sér nokkurn aðdraganda, en á árunum 2001–2003 lagði Landsvirkjun fram tvo kosti á útfærslum virkjana í Þjórsá til umhverfismats, sbr. þágildandi lög nr. 106/2000, um mat á umhverfisáhrifum, auk Urriðafossvirkjunar. Var annars vegar um að ræða Núpsvirkjun í einu þrepi og hins vegar virkjun í tveimur þrepum sem samanstóð af Hvammsvirkjun og Holtavirkjun.

Með úrskurði, dags. 19. ágúst 2003, féllst Skipulagsstofnun á fyrirhugaðar virkjunarframkvæmdir í tveimur þrepum að ákveðnum skilyrðum uppfylltum. Á meðal skilyrða voru skyldur framkvæmdaraðila til viðbótarrannsókna á lífríki Þjórsár í samræmi við sérfræðiskýrslu Veiðimálastofnunar.

Veiðifélag Þjórsár hefur ítrekað lagt fram umsagnir og athugasemdir um þá hættu sem steðjar að lífríki Þjórsár verði áin virkjuð. Í aðdraganda þess að Landsvirkjun sótti um framkvæmdaleyfi til Fiskistofu vegna Hvammsvirkjunar sendi veiðifélagið til að mynda bréf til Landsvirkjunar þann 12. janúar 2022. Þar var farið yfir áhyggjur félagsins um að áhrif framkvæmdarinnar á lífríki Þjórsár og markhæfni fyrirhugaðra mótvægisáðgerða hefðu ekki verið nægjanlega rannsökuð auk þess sem félagið setti fram sértækar spurningar um áhrif og mótvægisáðgerðir sem félagið taldi enn óljósar og óútfærðar. Ekkert svar barst hins vegar frá Landsvirkjun sem síðar sótti um framkvæmdaleyfi til Fiskistofu með umsókn, dags. 7. febrúar 2022, án þess að frekari rannsóknir færu fram.

Þann 14. júlí 2022 veitti Fiskistofa Landsvirkjun framkvæmdaleyfi með tilteknum skilyrðum. Af því tilefni sendi veiðifélagið bréf til Fiskistofu þann 5. september 2022 þar sem stofnunin var brýnd til eftirfylgni og eftirlits með tilteknum þáttum er vörðuðu framkvæmdina og snerta hagsmuni félagsins. Veiðifélagið sendi einnig bréf sama dag og af sama tilefni til Orkustofnunar þar sem vakin var athygli á þeim atriðum sem veiðifélagið taldi að Orkustofnun þyrfti sérstaklega að huga að í sinni málsmeðferð í ljósi ákvörðunar Fiskistofu. Engin viðbrögð bárust hins vegar frá Orkustofnun.

Þann 6. desember 2022 veitti Orkustofnun Landsvirkjun virkjunarleyfi vegna Hvammsvirkjunar. Orkustofnun gaf Veiðifélagi Þjórsár engin tækifæri til að koma að athugasemdum eða andmælum áður en ákvörðunin var tekin. Í fylgibréfi til kynningar á ákvörðuninni, sem sent var Landsvirkjun um viku áður en virkjunarleyfi var veitt, var farið yfir athugasemdir umsagnaraðila. Þar var ekki minnst einu orði á sjónarmið veiðifélagsins auk þess sem ljóst var að ekkert tillit hafði verið tekið til þeirra við rannsókn málsins og annan undirbúning.

Veiðifélagið áréttar að Hvammsvirkjun kemur til með að hafa, ef af verður, neikvæð áhrif á sjógöngu fiskstofna Þjórsár og hliðaráa. Hrygningarsvæði koma til með að rýrna sem og fæðumöguleikar seiða og fiska. Um það má lesa í álitum, umsögnum og afgreiðslum aðila sem að þessu máli hafa komið. Helstu áhættuþættir eru rennslisbreytingar, hindranir á gönguleiðum sjógöngufisks og seiða, stærð lóns sem hefur áhrif á niðurgöngu seiða, fæðu fiska og rennslisraða vatns ásamt mokstri jarðefna úr lónsbotni.

Veiðifélagið vekur jafnframt athygli á þeirri sérstöku og ófæru stöðu sem upp er komin við hönnun Hvammsvirkjunar sem og annarra virkjunarkosta í Þjórsá. Í stað þess að fjallað sé um hönnun farvega fyrir fisk og seiði fram hjá lónum og stíflum eru hugmyndir uppi um að reyna að koma laxi upp og seiðum niður í gegnum lónin og stíflunar. Veiðifélagið benti snemma á aðferðir við að leiða fisk og seiði

fram hjá lónunum, enda var hún ein af skilyrðum Veidimálastofnunar í úttekt á lífríki Þjórsár og sett fyrst fram í skýrslu VMST S/02001. Allt til dagsins í dag hafa vísindamenn Hafrannsóknarstofnunar (áður Veidimálastofnunar) ítrekað bent á að koma þurfi fiski fram hjá lónum og virkjunum. Þrátt fyrir það hefur Landsvirkjun valið þá leið að ætla sjógöngufiski að ganga upp stíflur og um lón og seiðum að ferðast niður uppistöðulón Hvammsvirkjunar, að stífluvegg þar sem þau eiga að rata að inngangi seiðaveitu sem skolar þeim niður stífluna.

Veidifélagið getur ekki fallist á þær skýringar Landsvirkjunar að hönnun vatnsfarvega fram hjá lónunum komi ekki til álita af þeim ástæðum einum að við það tapist hluti orkugetunnar. Slík sjónarmið eru ófullnægjandi til að útiloka mótvægisáðferðir, m.a. með hliðsjón af a. lið 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga sem gerir kröfu um að gripið sé til allra raunhæfra ráðstafana, þ.m.t. mótvægisáðgerða, til að draga úr skaðlegum áhrifum framkvæmda á ástand vatnshlota. Þessi áðferðafræði Landsvirkjunar um að annað hvort verði allt vatnið virkjað eða ekki neitt er óábyrg áðferð og fer gegn þeim meðalhófssjónarmiðum sem ættu að vera í öndvegi þegar unnið er að hönnun sem í senn geti tryggt orkuframleiðslu og viðgang laxfiska. Þegar er kominn vísir að hönnun að slíkri leið, sem þó er ekki ætluð fiskum, vegna Urriðafossvirkjunar, en þar er gert ráð fyrir rás meðfram lóninu til að beina grunnvatni fram hjá og niður fyrir stífluna. Að mati veidifélagsins er ekki hægt að samþykkja breytingu á vatnshloti Þjórsár eða veita önnur leyfi vegna Hvammsvirkjunar fyrr en þessi leið hefur verið rannsökuð með fullnægjandi hætti.

Hvorki Landsvirkjun né stjórnöld hafa bent á virkjanir sem eru sambærilegar Hvammsvirkjun hvað varðar seiðaveitur. Þá hefur Landsvirkjun ekki lagt fram trúverðugar upplýsingar um slík mannvirki við aðstæður eins og eru í Þjórsá. Þannig eru allar þær virkjanir sem Landsvirkjun hefur vísað til sem fyrirmynda vegna seiðaveitna, við allt aðrar aðstæður og útfærðar á ólíkan hátt og geta því á engan hátt talist sambærilegar. Því þurfa undirbúningsrannsóknir fyrir Hvammsvirkjun að vera sérstaklega vandaðar.

Veidifélagið áréttar að við undirbúning Hvammsvirkjunar, sem og annarra virkjunarkosta í neðanverðri Þjórsá, hefur ekki verið staðfest eða gert líklegt með fullnægjandi rannsóknnum að seiði gangi niður lónið án affalla af völdum ytri aðstæðna sem lónið skapar né að seiðaveitur geti skilað hlutverki sínu. Þar af leiðandi er mikill vafi uppi um lífslíkur seiða á leið til sjávar. Í tengslum við seiðaveitur og virkni þeirra verður að rannsaka og taka afstöðu til þess hversu líklegt sé að seiðin rati í veituna, hverjar lífslíkur þeirra séu að lifa af í vatnslitlum farvegi neðan stíflu og lífslíkur þeirra ef þau finna ekki veituna. Sé fyrirhugað að ráðast í allar virkjanirnar þarf samræmt mat á lífslíkum seiðanna um þær allar. Fyrir liggja fræðigreinar Margretar Filardo (fylgiskjal 1) um að takmarkaðar líkur séu á að seiði finni leið í gegnum straumlítill löng lón, en þá eiga þau enn eftir að finna seiðaveituna. Opnunartími seiðaveitna og vatnsmagn í farvegi neðan stíflu er svo enn til að draga úr lífslíkum seiða og þarfnast sérstakrar rannsóknar.

Hönnun leiðar fram hjá lónunum er því mikilvægari en ella, enda ekki búið að sýna fram á að seiði eigi sér nægar lífslíkur á leið sinni til sjávar í gegnum lón og seiðaveitur. Aðstæður við Hvammsvirkjun, sem og aðra virkjunarkosti í neðanverðri Þjórsá, eiga sér engar hliðstæður í heiminum þar sem seiðaveitur hafa verið reyndar. Lífslíkur seiða á leið til sjávar ráðast því alfarið af virkni seiðaveitna, sé áðferð Landsvirkjunar valin. Af þeim sökum eru ekki forsendur fyrir því að heimila breytingu á vatnshloti eða framkvæmdir við Hvammsvirkjun fyrr en rannsóknir hafi verið gerðar á ofangreindum vafaatriðum

varðandi möguleika seiða á að lifa af ferð um lónið, seiðaveituna og farveginn neðan við stíflu. Þegar yfirferð hönnunargagna og niðurstaðna rannsókna liggur fyrir er fyrst hægt að meta hvort mögulegt sé að virkja á þann hátt sem hugmyndir framkvæmdaaðila gera ráð fyrir.

Veiðifélagið bendir sérstaklega á að engin hönnun, byggð á rannsóknum og faglegrri vísindalegrri þekkingu, liggur fyrir í raun um seiðaveitu við Hvammsvirkjun. Þetta kann að koma mönnum í opna skjöldu því Veiðimálastofnun (nú Hafrannsóknarstofnun) lét snemma í ferlinu frá sér umsögn þar sem lífslíkur seiða voru taldar góðar og miklar vonir bundnar við virkni seiðaveitna. Vegna þessarar bjartsýnu umsagnar Hafrannsóknarstofnunar hafa aðrir aðilar, sem fjallað hafa um málið á hinum ýmsu stigum innan stjórnáráðgjafar, ekki kannað sjálfstætt hversu raunhæfar slíkar mótvægisáðgerðir séu í raun. Fullt tilefni var þó til þess þar sem að á sínum tíma voru umhverfismót Þjórsárvirkjana samþykkt af Skipulagsstofnun með sérstökum fyrirvara um að eftir væri að hanna og rannsaka seiðaveiturnar.

Allar götur síðan hafa aðilar eins og Fiskistofa, verkefnisstjórn rammaáætlunar, Skipulagsstofnun, Orkustofnun og úrskurðarnefnd umhverfis- og auðlindamála lagt þessa umsögn Hafrannsóknarstofnunar til grundvallar ákvörðum sínum og úrskurðum án þess að kallað hafi verið eftir þeim gögnum og rannsóknum sem umsögn Hafrannsóknarstofnunar var sögð byggja á. Var það ekki gert þótt þessum aðilum bæri að leggja sjálfstætt mat á hvort hönnun mótvægisáðgerða lægi fyrir og hvort þær væru raunhæfar til að tryggja viðkomu fiskistofna.

Veiðifélagið bendir á að það er hins vegar ekki orðið of seint að bregðast við og tryggja hönnun Hvammsvirkjunar þannig að bæði náist þau markmið sem stefnt er að með orkuvinnslu og náttúrvernd. Veiðifélagið vonar að viðbrögð Umhverfisstofnunar við þessum athugasemdum verði þau að ganga úr skugga um að hönnun á seiðaveitu vegna Hvammsvirkjunar hafi í raun farið fram og að hún byggji á vísindalegum rannsóknum sem staðfesta að hún muni ná settum markmiðum.

Framangreindir aðilar sem byggðu á umsögnum Hafrannsóknarstofnunar voru án efa í góðri trú um að seiðaveitur hefðu verið hannaðar miðað við aðstæður í Hvammsvirkjun, en við rannsókn veiðifélagsins hefur komið í ljós að svo er ekki. Þessu til stuðnings hefur félagið tekið saman eftirfarandi yfirlit um það sem lagt hefur verið fram og vitnað í um seiðaveitur við undirbúning Hvammsvirkjunar.

Veiðifélagið telur mikilvægt að Umhverfisstofnun og aðrir leyfisveitendur fullnægi skyldum sínum hvað þetta varðar og framkvæmi sérstaka rannsókn á fyrirætlunum Landsvirkjunar um seiðaveitur.

2. Upplýsingar frá Hafrannsóknarstofnun um seiðaveitur

Með bréfi, dags. 15. janúar 2024, óskaði veiðifélagið eftir eftirfarandi upplýsingum og gögnum frá Hafrannsóknarstofnun vegna skýrslu stofnunarinnar frá 12. mars 2021 (tilvísun:2013-593/00.03.08):

„Á bls. 4 í skýrslunni kemur eftirfarandi fram:

„Til að tryggja fiskgöngur upp og niður ána er gert ráð fyrir fiskvegi fyrir fisk á uppleið og seiðafleytu til að fleyta seiðum úr inntakslóni og forða seiðum frá því að lenda í hverflum virkjunar. Rennslu um hana verður allt að 35 m³/s (Landsvirkjun 2016). Miðað við forsendur mun hún taka við og skila seiðum niður fyrir virkjun.“

Stjórn Veiðifélags Þjórsár óskar eftir ítarlegum upplýsingum um hvaða forsendna vísað er til í framangreindri málsgrein og hvaða rannsóknir hafi farið fram til að sannreyna þær. Óskað er eftir öllum gögnum hvað þessar forsendur og rannsóknir á þeim varðar.

Á bls. 4 í skýrslunni kemur eftirfarandi einnig fram:

„Þá er mikilvægt að prófa virkni seiðafleytu fyrir seiði á niðurleið.“

Stjórn Veiðifélags Þjórsár óskar eftir upplýsingum um hvort framkvæmdaraðili hafi gert slíkt próf og lagt fyrir Hafrannsóknastofnun niðurstöður rannsókna seiðaveitu við Hvammsvirkjun. Óskað er eftir öllum gögnum um slíkar rannsóknir og niðurstöður þeirra.

Á bls. 5 í skýrslunni, undir lið d, kemur fram mat Hafrannsóknastofnunar á stöðu mótvægisáðgerða:

„Landsvirkjun áformar að reisa seiðaveitu sem forða á seiðum frá að lenda í hverflum Hvammsvirkjunar með tilheyrandi afföllum. Gögn þar að lútandi hafa verið lögð fram. Hönnun þeirra mannvirkja byggja á bestu fáanlegum lausnum til að tryggja fiski för.“

Stjórn Veiðifélags Þjórsár óskar eftir ítarlegum upplýsingum um hverjar eru þær bestu fáanlegu lausnir sem vitnað er til? Jafnframt er óskað eftir öllum þeim gögnum sem að baki liggja. Þá er óskað eftir upplýsingum um hvort árform Landsvirkjunar um seiðaveitu muni forða seiðum frá því að lenda í hverflum Hvammsvirkjunar í þeim mæli að ekki verði skaði á fiskstofnum Þjórsár.

Á bls. 6 í skýrslunni kemur eftirfarandi fram:

„Unnið hefur verið í að útfæra seiðafleytur, sem ætlað er að forða seiðum frá því að þau lendi í hverflum virkjana. Hvers má vænta af árangri þeirra hefur verið metið. Gerðar hafa verið verkfræðilegar úttektir og sett í reiknilikan og tilraunir gerða á líkani í straumfræðiaðstöðu.“

Stjórn Veiðifélags Þjórsár óskar eftir ítarlegum upplýsingum um væntan árangur af seiðaveitum, afriti af verkfræðilegum úttektum og reiknilikani því sem Hafrannsóknastofnun byggir mat sitt á.“

Svör Hafrannsóknastofnunar við fyrirspurninni bárust 22. janúar sl. (fylgiskjal 2). Í þeim kemur fram að forsendur seiðaveitu komi m.a. fram í skýrslum sem Landsvirkjun hafi látið vinna og birtar hafi verið á árinu 2023 (líklega um misritun að ræða í svarinu, enda skýrslurnar sem vísað er til frá árinu 2013 (Tómasson G.G o.fl. 2013a og b¹)). Þar sé m.a. greint frá niðurstöðum straumfræðirannsókna sem varða seiðafleytur vegna fyrirhugaðra virkjana í Þjórsá.

Stofnunin tók einnig fram að með vísun hennar, til þess að mikilvægt væri að prófa virkni seiðafleytu fyrir seiði á niðurleið, hefði stofnunin átt við að mikilvægt væri að gera beinar prófanir á virkni seiðafleytu eftir framkvæmdir og á rekstrartíma virkjunar komi til hennar.

Hafrannsóknarstofnun svaraði því einnig til að seiðaveitum væri ætlað að forða seiðum frá því að lenda í hverflum virkjunar og ef vel tækist til myndu þær gera það, en að erfitt væri að segja nákvæmlega til um virkni þeirra fyrir fram. Vöktun á virkni á rekstrartíma virkjunar væri ætlað að sjá hver virknin væri sem hægt er að byggja endurbætur á ef þurfa þætti svo áhrifin yrðu sem minnst fyrir fiskstofna Þjórsár. Tekið var fram að þær lausnir sem vitnað væri til kæmu fram í gögnum Landsvirkjunar og var því síðan beint til veiðifélagsins að óska eftir slíkum gögnum beint hjá Landsvirkjun.

Að mati veiðifélagsins benda þessi svör eindregið til þess að engar rannsóknir hafi verið gerðar vegna seiðaveitu við hönnun Hvammsvirkjunar. Hafrannsóknastofnun vísar í þessu sambandi í raun eingöngu til skýrsla um straumfræðirannsókn fyrir Urriðafossvirkjun sem gerðar voru árið 2013. Slíkar rannsóknir vörðuðu ekki Hvammsvirkjun ekki með nokkrum hætti auk þess sem þær rannsóknir voru mjög takmarkaðar. Þannig hefur oft verið vísað til þess að gerðar hafi verið prófanir á líkani og

¹ [2013-016.pdf \(lv.is\)](#) og [2013-017.pdf \(lv.is\)](#).

reiknilíkani á virkni seiðafleytna í Þjórsá án frekari útlistunar eða kynningar. Þrátt fyrir að seiðaveita sé ein af mikilvægustu mótvægisáðgerðunum hafa stjórnvöld, þ.m.t. Skipulagstofnun, Fiskistofa og Orkustofnun, ekki gert kröfu um að hönnun hennar og rannsóknir liggi fyrir áður en ákvarðanir hafa verið teknar. Af þeim sökum hefur veiðifélagið, sem að lögum á að tryggja sjálfbærni fiskstofnanna, ekki getað kannað hvort hún sé líkleg til að skilla hlutverki sínu. Augljóst er að hér stendur til að byggja einn mikilvægasta hluta Hvammsvirjunar með tilliti til áhrifa á lífríki árinna, eftir hugmyndum hönnuða sem ekki búa yfir vísindalegri þekkingu til að fást við verkefnið.

Veiðifélagið mun senda Hafrannsóknastofnun frekari beiðni, þar sem óskað verður eftir öllum gögnum og upplýsingum varðandi rannsóknir á seiðaveitum í tengslum við Hvammsvirkjun og Þjórsá almennt. Félagið áskilur sér rétt til að koma að frekari athugasemdum þegar slík svör hafa borist. Veiðifélagið skorar jafnframt á Umhverfisstofnun að framkvæma sjálfstæða athugun á því hvaða rannsóknir hafi farið fram á seiðaveitum í tengslum við Hvammsvirkjun og leggi sjálfstætt og rökstutt mat á það hvort þær hafi verið fullnægjandi. Sama á við um aðrar þær rannsóknir sem framkvæmdaaðili á að gera.

3. Nauðsyn viðbótarrannsókna og skortur á þeim

Á hinum ýmsu stigum hefur verið áréttað að viðbótarrannsóknir séu nauðsynlegar áður en ráðist verður í framkvæmdir við Hvammsvirkjun. Þannig bendir veiðifélagið á að með úrskurði Skipulagsstofnunar, dags. 19. ágúst 2003, var fallist á fyrirhugaða virkjun Þjórsár í tveimur þrepum með byggingu Hvammsvirkjunar og Holtavirkjunar, m.a. með eftirfarandi skilyrði:

„4. Áður en til framkvæmda kemur þarf framkvæmdaraðili að standa fyrir þeim viðbótarráttum um grunnástand lífríkis í Þjórsá sem lagðar eru til í sérfræðiskýrslu Veiðimálastofnunar um lífríki Þjórsár og raktar eru í kafla 4.3.3 í þessum úrskurði. Í ljósi niðurstaðna þessara rannsókna þarf framkvæmdaraðili að útfæra nánar og grípa til þeirra mótvægisáðgerða sem lagðar eru til í fyrirnefndri sérfræðiskýrslu Veiðimálastofnunar. Að loknum framkvæmdum þarf framkvæmdaraðili að fara að þeim tillögum að vöktun sem fram koma í sérfræðiskýrslunni og raktar eru í kafla 4.3.3 í þessum úrskurði. Vöktun þarf að standa yfir í a.m.k. 10 ár frá því að starfsemi virkjananna hefst. Viðbótarrannsóknir, mótvægisáðgerðir og vöktun þarf að vinna í samráði við og bera undir veiðimálastjóra.“

Í skýrslu Hafrannsóknarstofnunar, um „Fiskirannsóknir á vatnasvæði Þjórsár. Samantekt árin 2013-2021“, dags. í júní 2022, kemur fram að ávallt sé gerð krafa um að virkni mótvægisáðgerða sé tryggð:

„Ef hafist verður handa við fyrirhugaðar í virkjanir í Þjórsá er mikilvægt að grípa til viðeigandi mótvægisáðgerða til að draga úr neikvæðum áhrifum þeirra á lífríki Þjórsár.“

[...]

Í skýrslu Veiðimálastofnunar um lífríkisrannsóknir frá 2002 (Magnús Jóhannsson o.fl. 2002) sem og í síðari rannsóknnum kemur fram mikilvægi Þjórsár til uppeldis laxaseiða. Laxgengd á vatnasvæði Þjórsá hefur farið vaxandi síðustu ár og hér er um að ræða einn stærsta laxastofn landsins. Án tilkomu virkra mótvægisáðgerða, munu stíflur, lón og rennslisstýring, samfara fyrirhuguðum virkjunum, hafa umtalsverð áhrif á lífríki fallvatna á svæðinu og þar með talda fiskstofna. Til þess að minnka áhrifin er afar mikilvægt að þær áðgerðir sem notaðar verða virki á þann háttsem til er ætlast. Mögulegar mótvægisáðgerðir eru margs konar. Þær snúa m.a. að því að tryggja greiða för fiska á leið í og úr sjó og fram hjá virkjanamannvirkjum, að tryggja nægt rennsli í farvegum og lágmarka sveiflu í rennsli. Fiskur skaðast við það að lenda í hverflum virkjana, með tilheyrandi afföllum. Best fer því á að leiða fisk sem er á göngu til sjávar fram hjá inntakslónum og virkjunum (Magnús Jóhannsson o. fl. 2002, Magnús Jóhannsson o.fl. 2008). Afar þýðingarmikið er að mótvægisáðgerðir virki eins og til er ætlast. Í skýrslu Veiðimálastofnunar frá 2002 (Magnús Jóhannsson o.fl. 2002) og samantektarskýrslum (Magnús

Jóhannsson o.fl. 2008, Benóný Jónsson og Magnús Jóhannsson 2014) er fjallað frekar um áhrif virkjana í Þjórsá og mögulegar mótvægisáðgerðir sem varða fisk og lífríki í vatni.“

Þá kemur fram með skýrum hætti í skýrslu Landsvirkjunar um Hvammsvirkjun (LV 2008/115) að rannsóknir skuli vinna í þeim tilgangi að koma niðurstöðum þeirra inn í hönnun mannvirkjana og að ávallt ber að fá samþykki Hafrannsóknastofnunar. Hvorugt hefur verið gert. Nánar tiltekið kemur eftirfarandi fram í skýrslunni (sambærilega umfjöllun er að finna í skýrslum vegna Holtavirkjunar og Urriðafossvirkjunar, LV 2008/116 og LV 2008/117):

„Áður en framkvæmdir hefjast þarf að ljúka viðbótarrannsóknum um grunnástand lífríkis í Þjórsá sem lagðar voru til í sérfræðiskýrslu Veiðimálastofnunar og vitnað í i kafla 4.3.3 í úrskurði Skipulagsstofnunar. Þar sem um skilyrði frá Skipulagsstofnun, skilyrði 4, er að ræða er ekki hægt að hefja framkvæmdir sé þessu ekki fullnægt. Samkvæmt kafla 4.3.3 í úrskurðinum þarf að ráðast í:

- Viðbótarrannsóknir á seiðaveitum og væntanlegum árangri slikra mannvirkja. Gera verkfræðilegar útfærslur á þeim aðgerðum sem helst komi til greina og meta út frá straumfræði og fiskatferli. Í skýrslu frá Veiðimálastofnun segir að þetta sé mikilvægast við Urriðafossvirkjun en það segir ekki að þetta þurfi einungis að skoða fyrir þá virkjun. Meta þarf þörf á aðgerðum við Hvammsvirkjun í samráði við Veiðimálastofnun.*
- Könnun á gönguhegðun og finna göngutíma laxaseiða til sjávar í Þjórsá svo unnt sé að tímastilla og hagræða aðferðum til að veita seiðum niður framhjá virkjuninni.*
- Könnun á göngum sjóbirtingsseiða og stálpaðs sjóbirtings á leið til sjávar og bæta upplýsingar um stærð og útbreiðslu sjóbirtings á vatnakerfinu.*
- Könnun á gönguhegðun laxfiska á leið upp Þjórsá með rafeindamerkingum.*

Allar viðbótarrannsóknir þarf að vinna í samráði við og bera undir veiðimálastjóra. Gera þarf ráð fyrir að tími vinnist til að framkvæma þetta allt áður en að framkvæmdum kemur.“

Það hefur því ítrekað komið fram við meðferð málsins um Hvammsvirkjun að viðbótarrannsóknir séu nauðsynlegar. Þrátt fyrir það hafa stjórnvöld ítrekað veitt leyfi fyrir Hvammsvirkjun án þess að ganga úr skugga um að allar nauðsynlegar rannsóknir hafi verið framkvæmdar.

Í þessu sambandi má sem dæmi nefna ákvörðun Fiskistofu, en eins áður hefur komið fram afgreiddi Fiskistofa umsókn Landsvirkjunar um framkvæmdaleyfi þann 14. júlí 2022. Í ákvörðun Fiskistofu komu fram sex fyrirvarar, þar af fjórir um hvernig staðið skuli að vöktun eftir byggingu Hvammsvirkjunar, einn um hvernig staðið skuli að umsókn fyrir fiskistiga upp stíflu og einn um að Landsvirkjun skuli gera áætlun um að hægt sé að grípa til óskilgreindra neyðaraðgerða. Engir fyrirvarar voru settir hvað varðar áætlanir um virkni aðgerða né viðbótarrannsóknir þrátt fyrir að ítrekað hafi verið bent á að þær væru nauðsynlegar. Í raun telur veiðifélagið augljóst að við meðferð Fiskistofu hafi ekki verið til staðar úttekt á rannsóknarniðurstöðum um áhrif rennslisbreytinga, seiðaveitu eða áhrif á fæðu og hryggingu við aðdraganda hönnunar stíflu Hvammsvirkjunar, enda eru þær ekki til.

Í maí 2023 samþykkti sveitastjórn Skeiða- og Gnúpverjahrepps framkvæmdaleyfi fyrir Hvammsvirkjun, en með því virkjaðist áður gerður samningur um vegi og brú yfir Þjórsá. Í greinargerð sveitastjórnar með útgáfu framkvæmdaleyfisins kom m.a. eftirfarandi fram:

„Sveitarstjórnir Rangárpings ytra og Skeiða- og Gnúpverjahrepps (hér eftir nefnd sveitarfélögin) hafa yfirfarið umsókn Landsvirkjunar dags. 14. desember 2022 (hér eftir nefnd Landsvirkjun, fyrirtækið eða framkvæmdaaðili) um framkvæmdaleyfi fyrir framkvæmdum við Hvammsvirkjun, í samræmi við 13. gr.

skipulagslaga nr. 123/2010 og 3. mgr. 27. gr. laga um umhverfismat framkvæmda- og áætlana nr. 111/2021. Þar er tiltekið að leyfisveitandi skuli taka saman greinargerð um afgreiðslu leyfis þar sem m.a. er gerð rökstudd grein fyrir því hvernig umsóknin samræmist skipulagsáætlunum, hvort um sé að ræða framkvæmd sem lýst er í matsskýrslu, samræmi við niðurstöðu álits Skipulagsstofnunar um umhverfismat framkvæmdarinnar o.fl. Hafi Skipulagsstofnun sett skilyrði um mótvægisáðgerðir eða vöktun, sbr. 24. gr., skulu þau koma fram í leyfinu [...]

Afstaða sveitarfélaga: Bygging Hvammsvirkjunar er mikið inngrip í náttúrulegt lífríki Þjórsár. Sveitarfélögin telja mikilvægt að leitað sé allra leiða til að lífríki Þjórsár verði fyrir sem minnstum skaða af framkvæmdinni. Mikilvægt er að Landsvirkjun og Veidifélag Þjórsár vinni saman að því að móta þær áðgerðir sem þarf að fara í til að lágmarka þann skaða sem bygging virkjunarinnar mun hafa á náttúrulegt umhverfi Þjórsár. Tryggja þarf upp- og niðurgöngu fiska í ánni framhjá stíflumannvirkjum til að ekki verði skerðing á búsvæði ofan virkjunar. Áður en framkvæmdir hefjast í árfarvegi krefjast sveitarfélögin að framkvæmdaaðili leggi fram fullnægjandi gögn um virkni og rannsóknir á seiðafleytu, viðbótarrannsóknir á lífríki Þjórsár og stofnstærð laxfiska, leggi fram yfirlit yfir mögulegar viðbótarmótvægisáðgerðir og neyðaráætlun sem unnar verða í samráði við Veidifélag Þjórsár þar sem settar verði vörður um hvenær og hvernig grípa þurfi til áðgerða til að tryggja lífríki Þjórsár. Ljóst er að virkni mótvægisáðgerða verði ekki fullljós fyrr en til kastanna kemur en mikilvægt sé að unnið verði að þeim á grundvelli bestu mögulegrar þekkingar auk vöktunar- og neyðaráætlunar.“

Af þessu má ráða að leyfisveitendur hafa veitt leyfi vegna Hvammsvirkjunar á ýmsum stigum án þess að gengið hafi verið úr skugga um að viðbótarrannsóknir hafi verið framkvæmdar. Þetta má einnig ráða af úrskurði úrskurðarnefndar umhverfis- og auðlindarmála, vegna útgáfu Orkustofnunar á virkjunarleyfi fyrir Hvammsvirkjun. Nefndin kvað upp úrskurð í málinu þann 15. júní 2023, en þar kom m.a. fram eftirfarandi gagnrýni á málsmeðferð stjórnvalda:

„Að áliti úrskurðarnefndarinnar voru lýsingar í umhverfismatsskýrslu Landsvirkjunar á áhrifum Hvammsvirkjunar á vatnalíf, lífríki og mótvægisáðgerðum að nokkru marki ónákvæmar, þá helst um lágmarksrennsli. Í kafla um mótvægisáðgerðir vegna áhrifa á vatnalíf kom fram, sem áður segir, að Landsvirkjun ráðgerði að tryggja 10 m³ /s rennsli milli stíflu og útfalls og að það væri í samræmi við sérfræðiskýrslu Veidimálastofnunar. Aftur á móti er í þeirri sérfræðiskýrslu lögð fram tillaga um að tryggja bæri „a.m.k. 30 m³ /s lágmarksrennsli niður Búða.“ Við málsmeðferð umhverfismatsins leiðrétti veidimálastjóri það mat stofnunarinnar að tryggja bæri 30 m³ /s í 15 m³ /s, en í úrskurði Skipulagsstofnunar er þeirrar leiðréttingar þó hvergi getið. Verður að telja þetta annmarka á bæði matsskýrslu Landsvirkjunar og úrskurði Skipulagsstofnunar [...]

Samkvæmt þágildandi 2. mgr. 13. gr. laga nr. 106/2000 bar Orkustofnun við undirbúning að útgáfu hins kærða virkjunarleyfis að kynna sér matsskýrslu framkvæmdaraðila um framkvæmdina og leggja álit Skipulagsstofnunar um mat á umhverfisáhrifum hennar til grundvallar. Á sú skylda einnig við um úrskurð Skipulagsstofnunar um mat á umhverfisáhrifum frá 19. ágúst 2003 og úrskurð umhverfisráðuneytisins frá 27. apríl 2004. Þá bar Orkustofnun jafnframt skv. 3. mgr. sömu lagagreinar að taka saman greinargerð um afgreiðslu leyfis þar sem gerð er grein fyrir samræmi milli leyfis og niðurstöðu álits Skipulagsstofnunar og rökstyðja sérstaklega ef í leyfinu er vikið frá niðurstöðu álitsins, auk þess sem stofnuninni bar jafnframt að taka afstöðu til tengdra leyfisveitinga. Þótt að álit Skipulagsstofnunar skuli lagt til grundvallar með þessum hætti er það ekki bindandi í þeim skilningi að leyfisveitandi geti ekki vikið frá athugasemdum eða ábendingum sem þar eru settar fram, enda sé það gert með fullnægjandi rökstuðningi. Á hinn bóginn er ljóst að niðurstaða Skipulagsstofnunar, eða eftir atvikum ráðuneytisins, á grundvelli þágildandi 2. mgr. 11. gr. laga nr. 106/2000 um hvort fallist sé á viðkomandi framkvæmd, með eða án skilyrða, eða lagst gegn henni er bindandi fyrir leyfisveitanda. Til að framangreindum lagaákvæðum verði fullnægt þarf atviksbundið mat Orkustofnunar um leyfisveitingu hins vegar að koma fram, sem felur í sér að rökstuðningur vegna hennar verður að lágmarki að uppfylla áskilnað 22. gr. stjórnsýslulaga um efni rökstuðnings. Áður hefur verið greint frá því að nokkra ágalla sé að finna á umhverfismatinu og bar Orkustofnun m.a. að líta til þess við afgreiðslu málsins [...]

Að teknu tilliti til þeirra valdmarka sem Orkustofnun og Fiskistofu ber að halda sig innan samkvæmt þeim lögum sem stofnanirnar starfa eftir, sem og með hliðsjón af sérfræðipækkingu hvorrar stofnunar fyrir sig, verður að fallast á það með Orkustofnun að það heyri undir verksvið Fiskistofu að fjalla um áhrif botnfalls vegna Hvammsvirkjunar á seiði og fæðu þeirra. Hins vegar verður að gera athugasemd við þá afstöðu Orkustofnunar að umrædd umhverfisáhrif hafi fengið umfjöllun í leyfi Fiskistofu með vísan til fjórða skilyrði leyfisins. Greint skilyrði lýtur að vöktun og felur á engan hátt í sér umfjöllun á umhverfisáhrifum botnfalls á seiði og fæðu þeirra. Þá verður heldur ekki séð að fjallað hafi verið um áhrif aurdælingar í fimmta skilyrði í leyfi Fiskistofu, enda er um að ræða vöktunarskilyrði. Vekur einnig athygli að í umræddu leyfi Fiskistofu segir að leyfið snúi ekki að þáttum sem varði rekstur virkjunarinnar, s.s. heimildum eða takmörkunum vegna dælingar á seti úr Hagalóni. Tók Fiskistofa sérstaklega fram að búast mætti við að Orkustofnun myndi setja skilyrði um þá þætti í virkjunarleyfi sem tæki mið af hugsanlegum áhrifum þeirra á lífríkið. [...]

Í ákvörðun Orkustofnunar er vikið að því að ein þeirra mótvægisáðgerða sem tilgreind hafi verið í umhverfismati og umsókn Landsvirkjunar sé rekstur seiðafleytu á göngutíma seiða. Ákvæði þar að lútandi sé að finna í skilyrði þrjú í leyfi Fiskistofu og hafi sú stofnun eftirlit með þeirri vöktun sem þar sé tilgreind [...] Samkvæmt 1. gr. laga um lax- og silungsveiði er markmið þeirra laga m.a. að kveða á um skynsamlega, hagkvæma og sjálfbæra nýtingu fiskistofna í ferskvatni og verndun þeirra. Heyrir framkvæmd stjórnýslu og eftirlits samkvæmt þeim lögum undir lax- og silungsveiðisvið Fiskistofu, sbr. 4. gr. laganna. Að því virtu er það fremur á hendi Fiskistofu að meta virkni seiðafleytu en Orkustofnunar, eins og framangreind umfjöllun um ákvæði í virkjunarleyfi Orkustofnunar og leyfi Fiskistofu bera með sér [...]

Í bréfi Orkustofnunar til úrskurðarnefndarinnar, dags. 6. febrúar 2023, sem skrifað var í tilefni af athugasemdum hluta kæranda í þessu máli, er fjallað ítarlegar um samrýmanleika leyfisútgáfunnar við skyldu stofnunarinnar skv. 28. gr. laga nr. 36/2011. Þar er m.a. veruleg umfjöllun um 18. gr. laganna, en samkvæmt henni getur Umhverfisstofnun heimilað breytingu á vatnshloti þegar ekki er hægt að ná fram umhverfismarkmiðum skv. 11. gr. laganna. Í bréfinu er áréttað að ekki liggja fyrir hver vistfræðileg viðmið verði um beitingu gæðabátta eða afmörkun viðkomandi ástandsflokka í jökulám. Sérstakar aðstæður eða áskoranir séu við mat á gæðabáttum, sem raktar eru nánar og um það vísað til sérfræðiskýrslu sem unnin var fyrir Umhverfisstofnun árið 2019. Staðhæft er að gert sé ráð fyrir því að við mat á vistfræðilegu ástandi jökuláa verði aðallega notast við þéttleika, aldurs- og tegundasamsetningu laxfiska, en vinnu við afmörkun þeirra gæðabátta hafi verið frestað til næsta vatnahrings. Þar sem engin gildi milli ástandsflokka séu sett fram í vatnaáætlun varðandi jökulár geti vatnshlotið ekki fallið um flokk. Af þessu er dregin sú ályktun að miðað við bestu fánalegu gögn liggja ekki fyrir að breyting verði á flokkun vatnshlotsins Þjórsá 1, sem geti fallið undir 18. gr. laga um stjórn vatnamála. Það sé því ekki rétt metið hjá kærendum að ljóst sé af gögnum að breyting verði á vatnshloti sem þarfnist leyfis Umhverfisstofnunar.

Með þessu er rökstuðningi Orkustofnunar áfátt með hliðsjón af þeirri skyldu sem hvílir á stofnuninni skv. 3. mgr. 28. gr. laga nr. 36/2011 um að tryggja að leyfi sé í samræmi við þá stefnumörkun um vatnsvernd sem fram komi í vatnaáætlun. Tilefni var til mun nánari athugunar í ljósi umfangs framkvæmdarinnar og þeirra umhverfisáhrifa sem hún hefur í för með sér svo sem þeim er lýst í matsskýrslu framkvæmdar [...]

Með hliðsjón af undirbúningi og tilgangi virkjunarleyfis, sem felur m.a. í sér heimild til vatnsmiðlunar til þarfa raforkuframleiðslu, með þeim áhrifum sem það getur haft á vatnafar, er nauðsynlegt að taka rökstudda afstöðu á grundvelli vatnaáætlunar og þá um leið laga um stjórn vatnamála við undirbúning leyfisins og stoðar því ekki að vísa til síðari leyfisveitingar sem byggir á öðrum lagagrundvelli, svo sem færð hafa verið fram sjónarmið um fyrir úrskurðarnefndinni. Þá hefur ekki heldur þýðingu að vísa til þess að síðar meir sé unnt að endurskoða umrætt leyfi verði sýnt á fram á með gögnum að umhverfismarkmið sett samkvæmt lögum um stjórn vatnamála náist ekki, en ákvæði 3. mgr. 6. gr. raforkulaga sem með því er vísað til varðar ekki útgáfu nýrra leyfa með sama hætti og 3. mgr. 28. gr. laga nr. 36/2011.“

Meðal annars með vísan til framangreinds telur veiðifélagið að verulega skorti á að nauðsynlegar viðbótarrannsóknir hafi verið framkvæmdar. Mikilvægi þeirra hefur ítrekað komið fram, svo sem í

úrskurði Skipulagsstofnunar og skýrslum Hafrannsóknarstofnunar, auk þess sem Landsvirkjun hefur viðurkennt að þær þurfi að fara fram.

Veiðifélagið gerir því kröfu um að Umhverfisstofnun tryggji að allar slíkar rannsóknir hafi farið fram með fullnægjandi hætti áður en heimild verður veitt til breytingar á vatnshlotinu Þjórsár 1, sbr. rannsóknarreglu 10. gr. stjórnsýslulaga nr. 37/1993 og almennar meginreglur stjórnsýsluréttar. Án slíkra rannsókna verður lífríki Þjórsár stefnt í óásættanlega hættu að óþörfu.

4. Almennt um mat Umhverfisstofnunar á áhrifum á vistfræðilegt ástand Þjórsár

Veiðifélagið bendir á að í áformum Umhverfisstofnunar er lagt til grundvallar að gott vistfræðilegt ástand Þjórsár 1 muni ekki nást, en að vænta megi að stór hluti vatnshlotsins verði áfram í að minnsta kosti góðu vistfræðilegu ástandi. Sá fyrirvari er gerður við þessa ályktun að hún sé miðuð við að mótvægisáðgerðir muni skila tilætluðum árangri. Veiðifélagið bendir á að um stóran fyrirvara er að ræða, enda hafa fullyrðingar um virkni fyrirhugaðra mótvægisáðgerða byggð á engum eða afar takmörkuðum rannsóknum. Í raun staðfestir fyrirvarinn að breytingar á vistfræðilegu ástandi Þjórsár eru háðar verulegri óvissu. Veiðifélagið telur að Umhverfisstofnun sé óheimilt að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1 áður en fullnægjandi rannsókn hefur farið fram sem eyðir þessari óvissu, sbr. rannsóknarreglu 10. gr. stjórnsýslulaga nr. 37/1993 og almennar meginreglur stjórnsýsluréttar. Þar sem slík rannsókn hefur ekki farið fram er að mati veiðifélagsins ómögulegt að komast að niðurstöðu um hvort skilyrði 18. gr. vatnamálalaga séu uppfyllt.

Jafnframt bendir veiðifélagið á að ályktunin byggir á því að ekki verði gerðar frekari breytingar á vatnshlotinu neðan áhrifasvæðis Hvammsvirkjunar. Það liggur hins vegar fyrir að verkefnisstjórn 5. áfanga rammaáætlunar hefur birt drög að tillögum um að færa virkjunarkostina Holtavirkjun og Urriðafossvirkjun í Þjórsá úr biðflokki í nýtingarflokk. Veiðifélagið telur ótækt að Umhverfisstofnun komist að niðurstöðu um áhrif á vistfræðilegt ástand Þjórsár án þess að litið sé til áhrifa umræddra virkjunaráforma.

Veiðifélagið gerir einnig athugasemdir við að rannsóknir á vistfræðilegu ástandi Þjórsár 1 og áhrifum Hvammsvirkjunar á það voru framkvæmdar að beiðni Landsvirkjunar en ekki Umhverfisstofnunar. Landsvirkjun er framkvæmdaaðili virkjunarinnar og hefur því verulega hagsmuni af niðurstöðum þessara rannsókna. Að mati veiðifélagsins er að aðkoma Landsvirkjunar að rannsóknum til þess fallin að skapa vafa um hvort þær hafi farið fram með fullnægjandi hlutlægum hætti. Í öllu falli er mikilvægt að Umhverfisstofnun rannsaki sjálfstætt umræddar niðurstöður, enda ber stjórnvaldi að rannsaka niðurstöður annarra stjórnvalda.

5. Um fisk sem gæðapátt við ástandsflokkun ferskvatns

Í skýrslu Hafrannsóknarstofnunar, dags. í júní 2023, um laxfiska sem gæðapátt við ástandsflokkun ferskvatns á Íslandi, er fjallað um að fiskstofnar hafi verið taldir gefa góða mynd um almennt ástand lífríkis í ám og vötnum, þar sem fiskar eru efstir í fæðukeðju ferskvatns. Þannig hafi verið gengið út frá því að ef ástand fiska er gott, hvað varðar fjölda, stærð einstaklinga og aldursdreifingu, megi ætla að fæðuframboð sé gott og aðstæður til nýliðunar til staðar. Í tengslum við þetta er hins vegar áréttað í skýrslunni að upplýsingar um tilvist ferskvatnsfiska í vatnshloti sé forsenda þess að hægt sé að nota

gögn um fiskstofna til ástandsflokkunar þess. veiðifélagið telur að umfjöllun skýrslunnar feli í sér aðvörðun um að ekki sé til staðar fullnægjandi þekking til að horfa til laxfiska við ástandsflokkun.

Þannig telur veiðifélagið að skýrslan staðfesti það sem félagið hefur ávallt haldið fram um þekkingarskort á stofnstærð fiska á vatnasvæði Þjórsár. Aldurs- og lengdarrannsóknir eru þannig ekki til staðar auk þess sem stofnstærð fiskanna er einungis ágiskun út frá veiðitölum, sem Hafrannsóknarstofnun veit vel að eru verulega takmarkaðar að áreiðanleika. Þrátt fyrir framangreint er fiskur notaður við mat Hafrannsóknarstofnunar og Veðurstofu Íslands á vistfræðilegu ástandi Þjórsár 1, í tengslum við áform Umhverfisstofnunar, án frekari rannsókna. Veiðifélagið telur að þegar af þeirri ástæðu séu rannsóknir á áformum Umhverfisstofnunar ekki fullnægjandi.

Í skýrslu Hafrannsóknarstofnunar, frá júní 2023, kemur jafnframt fram að við fyrri greiningar á gögnum um laxfiska í straumvötnum hafi verið notast við aðferðafræði Norðmanna. Samkvæmt þeirri aðferðafræði eru notuð gögn úr seiðarannsóknum með rafveiði og skoðuð er tegundasamsetning laxfiska, aldur og þéttleiki í náttúrulegum, óröskudum straumvatnshlotum. Í skýrslunni er hins vegar tekið fram að þessi aðferð eigi aðeins að nota í fremur litlum ám og hliðarám þar sem hægt sé að beita rafveiði. Veiðifélagið telur einsýnt að slíkar aðferðir henti ekki Þjórsá, enda stór og kröftug á. Þessi aðferðafræði var hins vegar notuð til að meta fiskgenga hluta Þjórsár og telur veiðifélagið þetta vera verulegan annmarka á málsmeðferðinni.

Í tengslum við þetta mat er því haldið fram að fram til ársins 1992 hafi Þjórsá aðeins verið fiskgeng að fossinum Búða. Þetta er hins vegar ekki rétt. Hið rétta er að á árinu 1896 reið yfir jarðskjálfti sem breytti árfarvegi Þjórsár sem hafði áhrif á göngu fiska upp Búða. Hestfoss var fiskgengur fram undir lok 20 aldar, en möguleikar laxfiska til uppgöngu minnkuðu eftir því sem rennsli minnkaði. Það var síðan árið 1991 sem gerður var fiskvegur sem auðveldaði göngu laxfiska. Að mati veiðifélagsins sýna þessar rangfærslur hvað mikið vantar upp á að áformin hafi verið rannsökuð með fullnægjandi hætti. Auk þess leiðir af norsku aðferðarfræðinni að grundvöllur fullnægjandi rannsóknar sé óraskað straumvatnshlot, allt frá árinu 1900, Ísland miðar við 1950, en hér er litið til breytinga eftir 1992 sem sýna þ.a.l. ekki náttúrufræðilegan vistleika vatnshlotsins.

Veiðifélagið áréttar mikilvægi þess að langtímarannsóknir verði framkvæmdar til þess að unnt sé að byggja mat á ástandi vatnshlotsins á fullnægjandi upplýsingum um fiska. Eins og áður segir hafa fiskstofnar verið taldir gefa góða mynd um almennt ástand lífríkis í ám og vötnum. Það er því mikilvægt að mat á slíkum fiskstofnum, byggt á fullnægjandi rannsóknum, liggi fyrir áður en heimild verður veitt til að breyta vatnshlotinu.

6. Um 18. gr. vatnamálalaga

Í 1. mgr. 18. gr. vatnamálalaga er kveðið á um að Umhverfisstofnun geti heimilað breytingu á vatnshloti, þegar slík breyting hefur í för með sér að ekki er hægt að ná fram umhverfismarkmiðum samkvæmt 11. gr. laganna, í eftirfarandi tilvikum:

- a) þegar um er að ræða breytingar, svo sem vegna mengunar eða í tengslum við loftlagsbreytingar, á vatnsgæðum, vistfræðilegum, vatnsformfræðilegum eða efna- og eðlisleifnafræðilegum eiginleikum yfirborðsvatnshlots eða á hæð grunnvatnshlots, sbr. a. lið 1. mgr. 18. gr. laganna.

- b) Þegar ný sjálfbær umsvif eða breytingar sem hafa í för með sér að ástand yfirborðsvatnshlots breytist úr mjög góðu í gott, sbr. b. lið 1. mgr. 18. gr. laganna.

Til viðbótar verða öll eftirtalin skilyrði að vera uppfyllt, sbr. 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga:

- Að gripið sé til allra ráðstafana sem raunhæfar teljast til að draga úr skaðlegum áhrifum á ástand vatnshlots.
- Að tilgangur framkvæmdanna eða umsvifanna vegi þyngra vegna almannaheilla og/eða ávinnings fyrir heilsu og öryggi manna eða fyrir sjálfbæra þróun en ávinningur af því að umhverfismarkmið náist.
- Að tilgangi framkvæmdanna eða umsvifanna verður ekki með góðu móti náð með umhverfisvænni leiðum vegna tæknilegra erfiðleika eða óhóflegs kostnaðar.

Veiðifélagið telur að skilyrði 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga séu ekki uppfyllt hvað varðar áform Umhverfisstofnunar um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1. Í öllu falli telur veiðifélagið að verulega skorti á að fram hafi farið fullnægjandi rannsókn á skilyrðunum, sbr. 10. gr. stjórnsýslulaga nr. 37/1993 og almennar reglur stjórnsýsluréttar.

7. Skilyrði a. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga

Ákvæði a. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga gerir kröfu um að gripið sé til allra raunhæfra ráðstafana, þ.m.t. mótvægisáðgerða, til að draga úr skaðlegum áhrifum framkvæmda á ástand vatnshlots. Það liggur fyrir að framkvæmdir við Hvammsvirkjun munu hafa veruleg áhrif á ástand vatnshlots Þjórsár, en þar má meðal annars nefna áhrif á rennsli, samfellu og formfræði. Framkvæmdirnar munu jafnframt hafa áhrif á eðlisefnafræðilega gæðapætti, þ.e. vatnshita, súrefni og næringarefni, og á líffræðilega gæðapætti, þ.m.t. fiska og lífríki þeirra í heild sinni.

Óheimilt er að heimila breytingar á vatnshlotinu fyrr en rannsakað hefur verið og tryggt að gripið verði til allra raunhæfra mótvægisáðgerða og annarra ráðstafana til að draga úr neikvæðum áhrifum framkvæmdanna. Veiðifélagið telur ljóst að það hafi ekki verið gert.

7.1 Almennt um mótvægisáðgerðir á mismunandi áhrifasvæðum

Í grunninn eru niðurstöður áhrifamats þær að Hvammsvirkjun muni valda miklum rennisskerðingum innan áhrifasvæðis B sem og að áhrifasvæði C muni breytast úr staumvatni í stöðuvatn (lón). Þessar breytingar muni síðan hafa veruleg áhrif á líffræðilega og vatnsformfræðilega gæðapætti vatnshlotsins, sér í lagi áhrifasvæði B og C. Áhrifin séu hins vegar óljós á áhrifasvæði E þar sem áhrifin munu ráðast af virkni fyrirhugaðra mótvægisáðgerða á svæði B og C.

Um áhrifasvæði A: Í áformum Umhverfisstofnunar er einungis gert ráð fyrir þeim mótvægisáðgerðum sem snúa að áhrifasvæðum B og C. Svo virðist sem gert sé ráð fyrir að það nægi til að tryggja að þetta svæði verði áfram í góðu vistfræðilegu ástandi eftir framkvæmdirnar. Þessi niðurstaða byggir hins vegar á því að ekki verði gerðar frekari breytingar á vatnshlotinu neðan áhrifasvæðis Hvammsvirkjunar. Eins og áður segir liggur fyrir að verkefnisstjórn 5. áfanga rammaáætlunar hefur birt drög að tillögum um

að færa virkjunarkostina Holtavirkjun og Urriðafossvirkjun í Þjórsá úr biðflokki í nýtingarflokk. Veiðifélagið telur ótækt að Umhverfisstofnun komist að niðurstöðu um áhrif á vistfræðilegt ástand Þjórsár án þess að litið sé til áhrifa umræddra virkjana. Auk þess mun breyting á áhrifasvæði C hafa það í för með sér að set og annað stoppi í fyrirhuguðu lóni en ekki hefur verið lögð fram tillaga þess efnis hvernig koma eigi setinu aftur í vatnshlotið. Setið getur haft ýmis áhrif á núverandi vistkerfi vatnshlotsins og röskun á því rennsli óvituð. Óljóst er hver áhrif þess verða á áhrifasvæði A.

Um áhrifasvæði B: Í áformum Umhverfisstofnunar er miðað við að áhrifasvæði B, þ.e. Þjórsá neðan Búrfells, sé í góðu vistfræðilegu ástandi. Það er hins vegar talið líklegt að framkvæmdirnar muni gera það að verkum að líffræðilegir gæðabættir skerðist vegna mikilla rennisskerðinga og snöggra rennislisbreytinga eftir að starfsemin hefst sem og eftir að virkjun hefur verið byggð. Talið er líklegt að lífríki muni hnigna og er umfang hnignunar óljóst. Það sé því ekki víst hvort vatnshlotið muni ná markmiði sínu, þ.e. góðu vistfræðilegu ástandi.

Í áformum Umhverfisstofnunar er lagt til grundvallar að „líkur“ séu á því að fyrirhugaðar mótvægisáðgerðir Landsvirkjunar á þessu áhrifasvæði verði af þeim toga að áhrif verði lágmarkuð eins og hægt er. Veiðifélagið bendir á að þessi ályktun sé sett fram án nokkurs rökstuðnings.

Veiðifélagið áréttar að Umhverfisstofnun ber rannsóknarskylda samkvæmt 10. gr. stjórnsýslulaga og almennum meginreglum stjórnsýsluréttar. Stofnuninni ber því að rannsaka og komast að niðurstöðu um hvort fyrirhugaðar mótvægisáðgerðir séu fullnægjandi. Þannig telur veiðifélagið að það nægi ekki að stofnunin telji „líkur“ til þess að áðgerðir séu fullnægjandi heldur verði hún að ganga úr skugga um að svo sé. Þannig leiðir af a. lið 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga að grípa verður til allra raunhæfra mótvægisáðgerða og annarra ráðstafana til að draga úr neikvæðum áhrifum framkvæmda.

Um áhrifasvæði C: Í áformum Umhverfisstofnunar er miðað að við að framkvæmdirnar muni gera það að verkum að áhrifasvæði C muni breytast úr straumvatni í stöðuvatn. Þá er ekki gerð grein fyrir áhrifum setsöfnunar í lóninu á áhrifasvæðið. Stofnunin telur hins vegar að fyrirhugaðar mótvægisáðgerðir muni verða til þess að neikvæð áhrif verði lágmarkuð eins og hægt er.

Ekki er hægt að ráða af umfjöllun Umhverfisstofnunar hvort eiginleg rannsókn hafi farið fram af hennar hálfu á umræddum mótvægisáðgerðum. Af umfjöllun í áformunum má hins vegar ráða að stofnunin telji að nokkur vafi sé til staðar um virkni þeirra. Að mati veiðifélagsins leiðir það til þess að skilyrði a. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga séu ekki uppfyllt. Í öllu falli áréttar veiðifélagið að fullnægjandi rannsókn á mótvægisáðgerðum verður að liggja fyrir áður en tekin verður ákvörðun um að heimila breytingar á vatnshlotinu.

Um áhrifasvæði E: Í áformum Umhverfisstofnunar er miðað við að ekki verði ljóst hvort áhrifasvæði E muni áfram verða í góðu vistfræðilegu ástandi með tilliti til líffræðilegra gæðabátta og að það muni ekki skýrast fyrr en heildarvirkni fyrirhugaðra mótvægisáðferða hefur komið í ljós. Veiðifélagið telur að þessar ályktanir Umhverfisstofnunar sýni að fullnægjandi rannsóknir hafi ekki farið fram. Þannig telur félagið að skilyrði a. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga verði ekki uppfyllt fyrr en að fullnægjandi rannsóknum á fyrirhuguðum mótvægisáðgerðum er lokið, enda ekki hægt að álykta um hvaða ráðstafanir séu raunhæfar fyrr en virkni þeirra liggur fyrir.

Veiðifélagið áréttar að Umhverfisstofnun ber að gæta þess að mál sé nægilega upplýst áður en ákvörðun er tekin í því, en þessar ályktanir stofnunarinnar bera með sér að það hafi ekki verið gert. Þá

á veiðifélagið erfitt með að sjá hvernig Umhverfisstofnun getur komist að þeirri niðurstöðu að mótvægisáðgerðirnar séu af þeim toga, að neikvæð áhrif verði lágörkuð eins og hægt er, þegar virkni þeirra liggur ekki fyrir.

7.2 Mótvægisáðgerðir tengdar rennsli og samfellu

Í áformum Umhverfisstofnunar er lagt til grundvallar að vistrennsli verði ávallt tryggt. Annars vegar með 10m³/sek lágmarksrennsli til að viðhalda vistkerfi botnflatarins og tryggja örugga gönguleið fiska. Hins vegar 35m³/sek lágmarksrennsli um seiðafleytu á göngutíma laxaseiða á leið til sjávar.

Veiðifélagið hefur hins vegar ítrekað bent á að það lágmarksrennsli muni ekki duga fyrir þetta svæði enda væri það verulega breytt frá núverandi rennsli sem lífríkið þrífst á. Þannig telur veiðifélagið ótækt að rennslið verði minnkað að meðaltali um 300 m³/sek, þ.e. um 1000%. Eru því gerðar verulegar athugasemdir við þá staðhæfingu að vistrennslið sé tryggt. Þannig hafa ekki komið fram rannsóknir eða tæk rök sem staðfesta að fyrirhugaðar áðgerðir séu hæfar fyrir undirliggjandi líffræðilega og vatnsformfræðilega gæðapætti.

Það vekur athygli að í áformum Umhverfisstofnunar er mikilvægi þess áréttað að nægjanlegt rennsli sé tryggt í gegnum fyrirhugaða stíflu til að tryggja afkomu dýralífs. Þrátt fyrir þetta ályktar stofnunin að mótvægisáðgerðirnar muni „að öllum líkindum“ lágmarka möguleg áhrif framkvæmdarinnar. Þessi ályktun virðist sett fram án sjálfstæðrar rannsóknar eða athugunar stofnunarinnar. Í öllu falli er ljóst að ekki hafa farið fram rannsóknir til að eyða vafa um þetta atriði og því ljóst að skilyrði a. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga eru ekki uppfyllt.

Auk þess verður rof á samfellu búsvæða í ánni við framkvæmdirnar en óljóst er hvort fiskvegur og seiðafleyta muni virka sem ella vegna þess rofs. Engin haldbær rök hafa komið fram því til stuðnings. Aftur er ítrekað að Umhverfisstofnun virðist ekki hafa rannsakað þetta atriði og áhrif þess með nægum hætti.

7.3 Mótvægisáðgerðir tengdar fiski

Í áformum Umhverfisstofnunar kemur eftirfarandi fram:

„Fiskar munu verða fyrir þónokkrum áhrifum vegna framkvæmdarinnar en farleiðir þeirra og búsvæði munu skerðast töluvert með tilkomu stíflumannvirkis og skerðingu á rennsli fyrir neðan stíflu. Samkvæmt áhrifamatinu munu þó t.d. urriði og bleikja taka yfir búsvæði laxa að einhverju leyti við breytingarnar.“

Svo virðist sem Umhverfisstofnun leggi til grundvallar að það dragi með einhverjum hætti úr neikvæðum áhrifum framkvæmdanna að ein tegund fisks komi í stað annarrar. Veiðifélagið telur að slík nálgun standist enga skoðun, enda er markmið vatnalaga að tryggja vernd vatns og vistkerfi þess. Forsendur lífríkis og fiska er að núverandi lífríki og fiskar haldi búsetuskilyrðum sínum að sem mestu leyti óbreyttum. Því er markmiðið að viðhalda góðum líffræðilegum gæðapáttum sem hefur áhrif á núverandi lífríki. Það að aðrir fiskar eða lífverur komi í stað núverandi lífríkis endurspeglar ekki raunhæfa ráðstöfun til að draga úr skaðlegum áhrifum heldur þvert á móti verulega breytingu sem hefur áhrif á núverandi lífríki.

Í áformum Umhverfisstofnunar kemur einnig fram að viðhaldsvinnu við virkjun og stíflunarmannvirki verði framkvæmd utan viðkvæmra tímabila. Veidifélagið bendir á að slíkt sé ekki fullnægjandi, bæði þar sem framkvæmdirnar sjálfar við að reisa virkjunina muni hafa verulega röskun í för með sér sem og ekki sé hægt að tryggja að viðhaldsvinna og aðrar framkvæmdir muni vera framkvæmdar utan viðkvæmra tímabila, og þótt slíkt yrði gert, að það hefði ekki áhrif á fiskinn og aðra líffræðilega, eðlisefnafræðilega eða vatnsformfræðilega þætti.

Umhverfisstofnun vísar einnig til þess að Fiskistofa hafi sett skilyrði í leyfi sínu að gera þyrfti áætlun um neyðaráætlunir ef mótvægisáætlunir myndu ekki virka sem skyldi. Í því sambandi er bent á að Fiskistofa hafi tekið fram að æskilegt væri að áætlunin yrði gerð í samráði við Veidifélag Þjórsár. Veidifélagið vill upplýsa Umhverfisstofnun um að ekkert slíkt samráð hefur farið fram, hvorki varðandi neyðaráætlunir né aðra þætti sem hafa átti samráð við eða kynna fyrir veidifélaginu samkvæmt ákvörðun Fiskistofu. Í raun er það svo að Landsvirkjun hefur kosið að líta fram hjá öllum athugasemdum og ábendingum veidifélagsins við undirbúning þessara framkvæmda.

Veidifélagið telur að þær neyðaráætlunir, sem vísað er til í áformum Umhverfisstofnunar, séu ekki fyrir hendi eða þær séu í öllu falli ófullnægjandi. Þannig telur félagið að þær ráðstafanir, sem nefndar eru sem dæmi í áformum Umhverfisstofnunar, þ.e. að fanga hrygningarlax séu órannsakaðar og að það sé óljóst hvort að þær virki. Veidifélagið áréttar aftur að samkvæmt a. lið 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga skal tryggja að gripið verði til allra raunhæfra mótvægisáætlunna og annarra ráðstafana. Veidifélagið telur ljóst að undir það falli neyðaráætlunir og því verði Umhverfisstofnun að ganga úr skugga um að þær séu til staðar og að þær séu fullnægjandi.

7.4 Mótvægisáætlunir tengdar hryggleysingjum

Í áformum Umhverfisstofnunar kemur fram að áhrif á hryggleysingja verði mest á áhrifasvæðum B og C, en að búist sé við meiri áhrifum á fiska en minni lífverur sem festa sig við botn, t.a.m. þörungur og hryggleysingja. Þó kemur fram að aukið vatnsdýpi í farveginum yfir lengri tíma geti valdið minnkun á lífmassa ljóstillífandi lífvera (þörungur), þar sem skyggni í jökulvatni minnki hratt með auknu dýpi. Það hamli ljóstillífun á botni og valdi þar með lakari afkomu hryggleysingja sem nýta þörungur sem fæðu.

Veidifélagið tekur undir með Umhverfisstofnun að það sé mikilvægt að tryggja nægjanlegt rennsli í gegnum áhrifasvæði B til að tryggja afkomu hryggleysingja á botni en vill vekja athygli á að fyrirhugað rennsli sé ekki fullnægjandi hvað það varðar. Í það minnsta liggja ekki fyrir rannsóknir því til staðfestingar.

Það vekur einnig athygli að Umhverfisstofnun bendir á að engar mótvægisáætlunir séu fyrirhugaðar sem tengjast beint hryggleysingjum heldur séu þær eingöngu bundnar við rennsli. Umhverfisstofnun leggur hins vegar til grundvallar að þetta muni „að öllum líkindum“ lágmarka möguleg áhrif framkvæmda á hryggleysingja. Þessi fullyrðing er sett fram án frekari rökstuðnings og svo virðist sem Umhverfisstofnun hafi ekki rannsakað þetta sérstaklega. Eins og rakið er hér að framan telur veidifélagið að slík afgreiðsla fullnægi ekki skilyrðum a. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga.

Þá virðist Umhverfisstofnun horfa fram hjá áhrifum á áhrifasvæði C, en veidifélagið telur augljóst að með stöðuvatni versni lífsgæði hryggleysingja verulega, enda verður þar takmarkað rennsli og talsvert dýpi. Því til viðbótar mun eiga sér stað uppmokstur jarðefna af botni vatnsins með reglulegu millibili. Veidifélagið telur þetta verulegan annmarka á áformum Umhverfisstofnunar.

7.5 Mótvægisáðgerðir tengdar svifaursbreytingum

Í áformum Umhverfisstofnunar er bent á mikilvægi þess að huga þurfi vandlega að mótvægisáðgerðunum „*Sediment management*“ og „*Improvement of sediment connectivity*“. Veiðifélagið tekur undir þetta, enda mikilvægt að tryggja að seti verði komið aftur í umferð í vatnshlotinu í stað þess að grafa það upp og haugsetja. Setið spilar mikilvægt hlutverk í að halda réttu jafnvægi á vistkerfi vatnshlotsins. Ef það er fjarlæggt getur það valdið breytingum til lengri tíma neðar í vatnshlotinu og jafnvel út í sjó.

Veiðifélagið gerir hins vegar athugasemdir við afgreiðslu Umhverfisstofnunar á þessum mótvægisáðgerðum. Stofnunin virðist ekki leggja neitt mat á það hvort þær séu raunhæfar eða hvort þær uppfylli skilyrði a. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga. Af áformunum verður því ekki annað ráðið en að þær hafi ekki verið rannsakaðar af hálfu Umhverfisstofnunar, en slík málsmeðferð brýtur í bága við rannsóknarreglu 10. gr. stjórnsýslulaga og almennar meginreglur stjórnsýsluréttar.

7.6 Mótvægisáðgerðir vegna landmótunar og samgangna

Veiðifélagið gerir athugasemdir við að Umhverfisstofnun hafi ekki lagt mat á mótvægisáðgerðir vegna landmótunar eða samgangna. Þannig telur veiðifélagið ljóst að slíkir þættir geti haft veruleg áhrif á vatnshlotið, þ.m.t. vistkerfi þess og líffræðilega og vatnsformfræðilega gæðabætti. Í því sambandi minnir veiðifélagið á að það leiðir af a. lið 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga að óheimilt er að heimila breytingar á vatnshlotinu fyrr en rannsakað hefur verið og tryggt að gripið verði til allra raunhæfra mótvægisáðgerða og annarra ráðstafana til að draga úr neikvæðum áhrifum framkvæmdanna. Eru landmótun og samgöngur þar ekki undanskildar.

7.7 Vöktunaráætlun

Í áformum Umhverfisstofnunar er áréttað að mikilvægt sé að vakta áhrifasvæði í heild sinni til lengri tíma svo hægt sé að fylgjast með virkni mótvægisáðgerða, staðfesta vistfræðilegt ástand og tryggja að umhverfismarkmið vatnshlotsins náist. Veiðifélagið tekur undir mikilvægi slíkrar vöktunar.

Veiðifélagið bendir hins vegar á að vöktunaráætlunin er gerð af Landsvirkjun og byggir hún á tillögu Hafrannsóknarstofu og þeim kröfum sem koma fram í leyfi Fiskistofu. Umhverfisstofnun metur sem svo að framlögð vöktunaráætlun sé nægjanleg á þessum tímamarki, að vatnsformfræðilegum gæðabáttum viðbættum. Þá ráðgerir Umhverfisstofnun að verði virkjanaleyfi gefið út verði skilyrði varðandi vöktun gerð í samráði við Umhverfisstofnun. Umhverfisstofnun bendir enn fremur á að tíðni vöktunar skuli vera í samræmi við vöktunaráætlun vatnaáætlunar 2022-2027, ástand vatnshlotsins skuli vaktað á líftíma virkjunarinnar sem og útfærsla vöktunaráætlunar skuli vera nákvæm, t.a.m. er varðar sýnatökustaði, tíðni sýnatöku og tryggt sé að sýnataka fari fram samkvæmt staðlaðri aðferðarfræði stjórnar vatnamála.

Veiðifélagið vill vekja athygli á að í leyfi Fiskistofu vegna Hvammsvirkjunar voru sett sérstök skilyrði um að vöktunaráætlanir skyldu kynntar fyrir veiðifélaginu. Það hefur aldrei verið gert.

Veiðifélagið bendir einnig á þá lögbundnu skyldu sem hvílir á Umhverfisstofnun samkvæmt vatnamálalögum. Vatnaráð hefur umsjón með gerð tillögu að vöktunaráætlun, sbr. a. lið 1. mgr. 6. gr. vatnamálalaga. Þá er það hlutverk Umhverfisstofnunar að samræma vinnu við gerð vöktunaráætlunar,

vinna tillögu um vöktunaráætlun í samvinnu við viðeigandi sveitarfélag að höfðu samráði við vatnasvæðisnefndir og ráðgjafanefndir samkvæmt 8. og 9. gr. laganna, sem og hafa umsjón með framkvæmd vöktunaráætlunar, sbr. a., e. og g. lið 2. mgr. 7. gr. sömu laga. Þá kemur skýrt fram í 1. málsli. 1. mgr. 22. gr. vatnamálalaga að Umhverfisstofnun gerir áætlun um vöktun á ástandi yfirborðsvatns. Vatnaráð gerir síðan tillögu til ráðherra um staðfestingu vöktunaráætlunar og endurskoðunar þegar við á að fenginni tillögu Umhverfisstofnunar, sbr. b. lið 1. mgr. 6. gr. laganna. Veiðifélagið mótmælir því að það sé Landsvirkjun sem leggi fram drög að vöktunaráætlun. Þannig er það hlutverk Umhverfisstofnunar að gera vöktunaráætlun samkvæmt 1. mgr. 22. gr. laganna og 2. mgr. 13. gr. reglugerðar nr. 535/2011 um flokkun vatnshlota, eiginleika þeirra, álagsgreiningu og vöktun, sbr. d. lið 1. mgr. 29. gr. vatnamálalaga.

8. Skilyrði b. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga

Ákvæði b. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga gerir kröfu um að tilgangur framkvæmdanna eða umsvifanna vegi þyngra vegna almannaheilla og/eða ávinnings fyrir heilsu og öryggi manna eða fyrir sjálfbæra þróun en ávinningur af því að umhverfismarkmið náist. Við mat á því hvort skilyrði b. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga eru uppfyllt ber fyrst og fremst að meta almannahagsmunum gagnvart ávinningi af umhverfismarkmiðum.

Í áformum Umhverfisstofnunar kemur fram að fyrir liggja ítarleg greining og staðfesting á því að þörf sé á aukinni framleiðslu raforku, að því marki sem Hvammsvirkjun er ætlað að framleiða, til að tryggja raforkuöryggi í landinu. Aðrir möguleikar til að stuðla að auknu raforkuöryggi s.s. orkusparnaður og bætt flutningskerfi, myndu einnig nýtast til lengri tíma, en að spár sýni meiri þörf en sem svarar áætlaðri framleiðslu Hvammsvirkjunar. Jafnframt hafi Alþingi þegar samþykkt að virkjunin verði sett í orkunýtingarflokk rammaáætlunar að undangengnu mati á þjóðarhagsmunum. Með hliðsjón af þessu taldi Umhverfisstofnun að tilgangur Hvammsvirkjunar til að tryggja raforkuöryggi varðaði almannahagsmunum sem vægju þyngra en ávinningur af því að umhverfismarkmið vatnshlotsins sem að framan er lýst.

Veiðifélagið áréttar það sem áður hefur verið rakið um annmarka á rannsókn Umhverfisstofnunar á áhrifum framkvæmdanna og mótvægisáðferðum. Þegar af þeirri ástæðu eru verulegir annmarkar á mati stofnunarinnar á skilyrðum b. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga, enda ræðst slíkt mat meðal annars á áhrifum framkvæmdar á umhverfi.

Veiðifélagið áréttar jafnframt að ýmsir aðrir kostir eru færir til stuðla að auknu raforkuöryggi heldur en Hvammsvirkjun. Þannig er meðal annars hægt að auka orkunýtni og flytja inn rafeldsneyti. Jafnframt getur regluverk haft áhrif á eftirspurn eftir raforku og nýsköpun, t.a.m. hvatakerfi eða kröfur til vinnslufyrirtækja að forgangsraða raforku í þágu raforkuöryggis eða orkuskipta. Einnig hefur verið talið að í flutningskerfinu séu um 100 MW sem komast ekki til notenda vegna lélegra flutningslína. Þá er hægt að setja ýmis verkefni í gang, t.a.m. stækka Sigöldu sem þegar er aðgengilegt, nýta vindorku, smávirkjanir o.fl. Alls má áætla þessa raforku yfir 200 MW. Það eru því margar leiðir færar til að tryggja frekara raforkuöryggi og orkuskipti heldur en með Hvammsvirkjun. Það þjónar því ekki almannahagsmunum, í skilningi b. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga, að reisa hana með tilheyrandi áhrifum á umhverfið.

Í öllu falli er ljóst að ekki hefur farið fram fullnægjandi rannsókn af hálfu Umhverfisstofnunar á öðrum möguleikum til að stuðla að auknu raforkuöryggi, þ.m.t. með samþykki við aðra virkjunarkosti, möguleikum til orkusparnaðar, bættu flutningskerfi, t.a.m. með fjölnýtingu auðlindastrauma, snjallvæðingu rekstrarkerfa og lágmörkun á vinnslu- og flutningstöpum.

Enn fremur liggur ekkert fyrir um hvort raforkan sem framleiða á með Hvammsvirkjun fari til raforkuöryggis eða orkuskipta á landi eða sjó eða annarra almannahagsmuna sem vegið gætu þyngra en ávinningur af umhverfismarkmiðum Þjórsár. Auk þess hefur ekkert mat farið fram á ávinningi þess að umhverfismarkmið vatnshlotsins náist. Þetta eru verulegir annmarkar á málsmeðferð Umhverfisstofnunar, enda ber samkvæmt b. lið 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga að meta almannahagsmunir til móts við ávinning umhverfismarkmiða. Án rannsókna og upplýsinga um hvoru tveggja er ómögulegt að framkvæma fullnægjandi hagsmunamat.

Veiðifélagið áréttar einnig að samþykki Alþingis leiðir ekki sjálfkrafa til þess að skilyrði b. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga séu uppfyllt. Það er hlutverk Umhverfisstofnunar, að lokinni fullnægjandi rannsókn, að taka sjálfstæða ákvörðun með hliðsjón af ákvæðum og markmiðum vatnamálalaga hvort skilyrði b. liðar 2. mgr. 18. gr. laganna séu uppfyllt. Í þessu sambandi vísar Veiðifélagið einnig til nefndarállits atvinnuveganefndar Alþingis sem fylgdi breytingartillögum um tillögu til þingsályktunar nr. 13/141. Þar segir:

„Meiri hlutinn bendir á að þó svo að kostur falli í nýtingarflokk og flokkun gefi til kynna að það megi virkja er það ekki ávísun á að það verði af virkjun. Um þetta er fjallað í athugasemdum við það frumvarp sem varð að lögum um verndar- og orkunýtingaráætlun (þskj. 81 á 139. löggjafarþingi): *„Skipan landsvæða og virkjunarkosta í nýtingarflokk felur þó á engan hátt í sér yfirlýsingu um að út í framkvæmdirnar skuli fara á tímabilinu heldur eingöngu að heimilt sé að veita leyfi vegna þessara virkjunarkosta. Virkjunarkostir sem falla í þennan flokk ættu því að fara í hefðbundið leyfisveitingar- og umhverfismatsferli samkvæmt framangreindum lögum og öðrum lögum eftir því sem við á. Þá fer það eftir ákvæðum laga nr. 106/2000, um mat á umhverfisáhrifum, hvort framkvæmdin er háð umhverfismati eða ekki. Ekki er útilokað að stjórnvöld meti það svo að ekki skuli gefið út leyfi sem tengist orkuvinnslu vegna virkjunarkosta í nýtingarflokki. Í ljósi framangreinds er einnig miðað við að verndar- og nýtingaráætlunin feli í sér almenna stefnumörkun en ekki skipulags- eða framkvæmdaáætlun í skilningi laga nr. 105/2006, um umhverfismat áætlana.“*

Við meðferð málsins á Alþingi var því sérstaklega gert ráð fyrir að virkjunarkostir færu í gegnum hefðbundið leyfis- og umhverfismatsferli, en undir það fellur ákvörðun Umhverfisstofnunar um breytingu á vatnshloti.

9. Skilyrði c. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga

Ákvæði c. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga gerir kröfu um að tilgangi framkvæmdanna eða umsvifanna verði ekki með góðu móti náð með umhverfisvænni leiðum vegna tæknilegra erfiðleika eða óhóflegs kostnaðar.

Veiðifélagið vísar um þetta skilyrði til umfjöllunar um skilyrði b. liðar hér að framan. Þannig liggur fyrir að ýmsir aðrir kostir eru færir til stuðla að auknu raforkuöryggi heldur en Hvammsvirkjun. Í öllu falli

hefur ekki verið rannsakað með fullnægjandi hætti hvort ná megí tilganginum með umhverfisvænni leiðum

Í því sambandi bendir veiðifélagið á að Orkustofnun hefur lagt til grundvallar að Hvammsvirkjun sé hagkvæmur kostur, en að aðrir kostir séu einnig jafn hagkvæmir ef ekki hagkvæmari. Þegar af þeirri ástæðu telur veiðifélagið að Umhverfisstofnun sé skylt að framkvæma ítarlega rannsókn, þ.m.t. með samanburði við aðra virkjunarkosti, til að ganga úr skugga um að tilgangi framkvæmdanna verði ekki náð með umhverfisvænni leiðum. Það hefur ekki verið gert og því eru skilyrði c. liðar 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga ekki uppfyllt.

10. Niðurstöður

Með hliðsjón af öllu framangreindu telur Veiðifélag Þjórsár að skilyrði 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga séu ekki uppfyllt. Þannig telur veiðifélagið að ekki sé fyrirhugað að grípa til allra raunhæfra ráðstafana til að draga úr skaðlegum áhrifum virkjunarinnar á vatnshlotið, tilgangur framkvæmdanna vegi ekki þyngra en að ávinningurinn af því að umhverfismarkmið náist og að tilgangi þeirra verði náð með umhverfisvænni leiðum.

Í öllu falli telur veiðifélagið að rannsókn Umhverfisstofnunar, í tengslum við framangreind skilyrði, sé háð verulegum annmörkum. Þannig telur félagið að Umhverfisstofnun hafi meðal annars ekki tryggt að fullnægjandi upplýsingar liggja fyrir um; áhrif framkvæmdanna á vatnshlotið; virkni mótvægisáðferða og vöktunaráætlaða; atvik að baki hagsmunamati; og hvort unnt sé að ná settum markmiðum með umhverfisvænum hætti.

Í þessu sambandi áréttar veiðifélagið að þótt önnur stjórnvöld kunní að hafa rannsakað eða tjáð sig um málefnið léttir það ekki ábyrgð Umhverfisstofnunar til að ganga úr skugga um að mál hafi verið nægilega rannsakað áður en ákvörðun er tekin. Að mati veiðifélagsins hefur Umhverfisstofnun því ekki fullnægt rannsóknarskyldu sinni samkvæmt 10. gr. stjórnsýslulaga og almennum reglum stjórnsýsluréttar. Þá telur veiðifélagið að verulega skorti á rökstuðning að baki því hvers vegna Umhverfisstofnun telur skilyrði 2. mgr. 18. gr. vatnamálalaga uppfyllt.

Með vísan til þessara annmarka skorar veiðifélagið á Umhverfisstofnun að falla frá áformum sínum, um að heimila breytingu á Vatnshlotinu Þjórsá 1 vegna Hvammsvirkjunar, og tryggja að breytingar verði ekki heimilaðar á vatnshloti Þjórsár 1 fyrr en fullnægjandi rannsóknir hafi verið framkvæmdar.

Virðingarfyllt

f.h. Veiðifélags Þjórsár,

Oddur Guðni Bjarnason, formaður

Fylgiskjöl:

1. *Fræðigreinar Margaret J. Filardo, dags. 18. mars 2014 og 20. janúar 2016.*
2. *Bréf Hofrannsóknastofnunar til Veidifélags Þjórsár, dags. 22. janúar 2024.*
3. *Chen o.fl.: „River Damming Impacts on Fish Habitat and Associated Conservation Measures“, dags. 19. desember 2023.*

Umhverfisstofnun
Suðurlandsbraut 24
108 REYKJAVÍK

Garðabær, 17. janúar 2024
Málsnúmer: 202401-0041
SS

Efni: Umsögn um heimild til Hvammsvirkjunar

Vísað er í tölvubréf frá Umhverfisstofnun, dags. 29. desember 2023, þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar Íslands um áform Umhverfisstofnunar um að veita heimild skv. 18. gr. laga um stjórn vatnamála vegna breytingar á vatnshlotinu Þjórsá 1, vegna framkvæmda við 95 MW Hvammsvirkjun.

Samkvæmt lögum um stjórn vatnamála nr. 36/2011 gegnir Náttúrufræðistofnun Íslands ráðgjafarhlutverki og er Umhverfisstofnun til ráðgjafar varðandi atriði sem heyrir undir lögum m.a. með því að eiga fulltrúa í ráðgjafarnefnd fagstofnana og eftirlitsaðila. Umsagnarhlutverk Náttúrufræðistofnunar vegna ákvarðanatöku Umhverfisstofnunar er ekki skilgreint sérstaklega í lögum en eðlilegt að stofnunin veiti umsagnir um leyfisveitingar þar sem breyting verða á vatnshlotum.

Náttúrufræðistofnun hefur kynnt sér áformaða breytingu á vatnshlotinu Þjórsá 1, vegna framkvæmda við Hvammsvirkjun og telur að í þeim gögnum sem fylgja umsagnarbeiðninni komi fram öll mikilvægustu atriðin sem taka þarf tillit til varðandi aðgerðina. Í greinargerðum og minnisblöðum sem unnin voru af Hafrannsóknarstofnun og Væðurstofnunni, samskiptum Umhverfisstofnunar og fyrmefndra stofnana sem og við Landsvirkjun og í bréfi um leyfi Fiskistofu, er ítarlega fjallað um þau atriði sem nauðsynlegt er að taka til umfjöllunar í heimild Umhverfisstofnunar. Náttúrufræðistofnun hefur því litlu við það að bæta í sjálfu sér.

Stofnunin vill þó árétta mikilvægi þess að áfram þurfi að vinna að því að innleiða að fullu líffræðilega gæðabætti inn í vatnahring Vatnaáætlunar og skilgreina viðmið fyrir samþykktu gæðabætti. Oheppilegt er að fiskar séu ekki samþykktur gæðabáttur þar sem upplýsingar um stöðu laxa og annarra fiskistofna í íslenskum ferskvatnshlotum eru oft mun betri en upplýsingar um aðra lífríkisþætti. Þá vantar viðmið fyrir gæðabáttinn botnhryggleysingja í jökulvatni og straumvötnum á hálendi sem bæta þarf úr. Náttúrufræðistofnun telur einnig að skoða þurfi hvort tilefni sé að rannsaka afleiðd áhrif á annað lífríki, svo sem fuglalíf og útbreiðslu framandi tegunda, en líkt og fiskar eru þetta mikilvægir vísar á ástand vistkerfa.

Eins og kemur fram í gögnum frá Hafrannsóknarstofnun og Fiskistofu eru mótvægisáðgerðir sem tryggja far laxa upp Þjórsá með mikilvægustu aðgerðunum til að bæði tryggja áframhaldandi gott vistfræðilegt ástand vatnshlota í Þjórsá sem metið er að verði áfram svo með tilkomu Hvammsvirkjunar (þetta á einkum við um Þjórsá ofan við Hvammsvirkjun), sem og til að auka líkur á að vistmegin vatnshlota sem flokkuð verða sem breytt eða mikið breytt haldist gott, s.s. í Hagalóni. Afar brýnt er að vöktun Umhverfisstofnunar og annarra vöktunaraðila horfi einnig til þess að meta árangur mótvægisáðgerða og nýtist til endurskoðunar á þeim ef þörf er á. Þá er mikilvægt að aðrar mótvægisáðgerðir verði skoðaðar og framkvæmdar ef vöktun sýnir fram á neikvæðar breytingar á öðrum vistfræðilegum gæðabáttum, bæði líffræðilegum sem efna- og eðlisfræðilegum, bæði í vatnshlotum sem metin hafa verið í góðu ástandi, t.d. Þjórsá

bæði ofan og neðan Hvammsvirkjunar og þverám, sem og breyttum vatnshlotum, s.s. Hagalóni, þó sér i lagi þeim fyrrnefndu.

Náttúrufræðistofnun gerir ekki frekari athugasemdir.

Virðingarfyllt,

A handwritten signature in black ink, reading "Snorri Sigurðsson". The signature is written in a cursive, flowing style.

Snorri Sigurðsson
Sviðsstjóri náttúruverndarsviðs

Umhverfisstofnun
Suðurlandsbraut 24
108 Reykjavík

Reykjavík, 17. janúar 2024
E-2024-009/00.11

Efni: Umsögn um áform til að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1 vegna fyrirhugaðra framkvæmda við Hvammsvirkjun

Vísað er til kynningar Umhverfisstofnunar, dags. 22. desember 2023, á áformum um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1, samkvæmt 18. gr. laga nr. 36/2011 um stjórn vatnamála, vegna fyrirhugaðra framkvæmda við Hvammsvirkjun. Áformin byggja á niðurstöðu stofnunarinnar að framkvæmdirnar uppfylli skilyrði a liðar 1. mgr. 18. gr. laganna þar sem um er að ræða breytingar vegna vatnsaflsvirkjunar og að framkvæmdirnar uppfylli einnig skilyrði a, b, og c liða 2. mgr. 18. gr. laganna, m.a. á forsendum almannaheilla.

Landsvirkjun telur að hér sé stigið mikilvægt skref í átt að því að hagkvæmur virkjunarkostur komist til framkvæmda. Um afar brýnt skref er að ræða en sá raforkuskortur sem Landsvirkjun hefur varað við undanfarin ár hefur nú raungerst. Ekki er um ófyrirséða stöðu að ræða en allar spár eru samhljóma um talsvert aukna raforkuþörf á komandi árum og áratugum. Raforkuspá Landsnets spáir til að mynda fyrir um ríflega tvöföldun í raforkuþörf til ársins 2050. Sú spá felur í sér að loftslagsmarkmiðum Íslands verði náð, þ.m.t. markmiðum Íslands um orkuskipti auk þess sem gert er ráð fyrir almennum vexti samfélags og atvinnulífs. Afar mikilvægt er að tryggja raforkuöryggi þjóðarinnar og verður það ekki gert nema með aukinni orkuöflun.

Í auglýstum áformum Umhverfisstofnunar fjallar stofnunin um rök Landsvirkjunar fyrir því að framkvæmdir við Hvammsvirkjun uppfylli skilyrði b liðar 2. mgr. 18. gr. laga um vatnamál um að „tilgangur framkvæmdanna eða umsvifanna vega þyngra vegna almannaheilla og/eða ávinnings fyrir heilsu og öryggi manna eða fyrir sjálfbæra þróun en ávinningur af því að umhverfismarkmið náist“. Rökstuðningur Landsvirkjunar byggði á sjónarmiðum raforkuöryggis, loftslagsaðgerða og atvinnuuppbyggingar og tekur Umhverfisstofnun undir rökstuðning Landsvirkjunar hvað varðar raforkuöryggi en ekki hvað varðar loftslagsaðgerðir eða atvinnuuppbyggingu. Landsvirkjun vill benda á að raforkuöryggi er óhjákvæmilega samofið loftslagsaðgerðum og áframhaldandi uppbyggingu atvinnustarfsemi og verðmætasköpun á Íslandi. Landsvirkjun lítur svo á að ekki sé hægt að aðskilja umræðu um raforkuöryggi frá umræðu um loftslagsaðgerðir og atvinnuuppbyggingu og telur þann skilning vera til staðar m.a. í innlendum lagarömmum, opinberri stefnumótun stjórnvalda og Evrópulöggjöf.

Í þessu samhengi, líkt og fram kemur í málgögnum Landsvirkjunar, bendir Landsvirkjun á skilgreiningu hugtaksins raforkuöryggi í raforkulögum 2003/35 en lögin skilgreina raforkuöryggi svo: „Raforkuöryggi felst í að notendur hafi aðgang að raforku þegar hennar er þörf og þar sem hennar er þörf, með hliðsjón af almennri stefnumörkun stjórnvalda á hverjum tíma og skilgreindum áreiðanleika og gæðum. [...]“ Í greinargerð með frumvarpi þar sem raforkuöryggi er skilgreint er nánar fjallað um að raforkuöryggi felist í því að „[o]rkuframboðið á hverjum tíma [eigi] að styðja við skynsamlega atvinnustefnu, almannahag og taka mið af gildandi opinberri stefnumótun, t.d. á sviði nýsköpunar, loftslagsmála og nýfjárfestinga“. Hvað varðar „skynsamlega atvinnustefnu“ visast m.a. til „gildandi stefnu stjórnvalda um erlendar fjárfestingar, byggðaaætlun[ar], aðgerðaaætlun[ar] stjórnvalda í loftslagsmálum og

nýsköpunarstefnu". Raforkuöryggi verður þannig ekki slitið úr samhengi við það að afla raforku til að styðja við aukna nýsköpun, aðgerðir í loftslagsmálum og nýfjárfestingar í takt við opinbera stefnumótun. Til frekari stuðnings má einnig vísa til umfjöllunar í orkustefnu sem styður þetta sjónarmið um samspil eftirspurnar og framboðs raforku.

Athugasemdir

Á bls. 13 er fjallað um mótvægisáðgerðir tengdar fiski. Í greinargerðinni segir „Samkvæmt fylgigögnum framkvæmdaraðila getur það m. a. falið í sér að fanga hrygningarlax í fiskvegi við Búða og flytja upp fyrir Hagalón í þeim tilfellum þar sem seiðafleyta virkar ekki sem skyldi“. Landsvirkjun bendir á að umrædd ráðstöfun er hugsuð sem neyðarráðstöfun til að bregðast við ef fullorðinn lax kemst ekki upp farveg eða fiskistiga við Hvammsvirkjun. Því er réttara að nota orðið fiskveg í stað seiðafleytu í þessu tilviki.

Á bls. 14 er fjallað um svifaur. Þar er málsgrein sem er á þessa leið: „**Varðandi svifaursbreytingar**: Umhverfisstofnun vill benda á að huga þarf vandlega að mótvægisáðgerðinni *Sediment management and Improvement of sediment connectivity*. Mikilvægt er til framtíðar að huga að öðrum leiðum til að koma seti sem annars myndi setjast á botn lóna aftur í umferð í vatnshlotinu í stað þess að grafa það upp og haugsetja.“ Landsvirkjun bendir á að feitletraða fyrirsögnin: „*Varðandi svifaursbreytingar*“ er misvísandi. Í umfjölluninni er fjallað um aurburð í Þjórsá. Sá aur sem sest til í Hagalóni er einkum gróft efni (sandur og möl) sem áin rýfur úr farvegi sínum neðan Búrfells. Hvammsvirkjun mun ekki hafa áhrif á svifaur því að sá svifaur sem ekki sest til í Sultartangalóni (rúmmál 109 Gl) mun ekki setjast til í Hagalóni (rúmmál 13,2 Gl) vegna þess að rúmmál Hagalóns er miklu minna en rúmmál Sultartangalóns. Svifaur mun því áfram berast með árvatninu til sjávar. Því ætti fyrirsögnin fremur að vera: „Varðandi breytingar á aurburði“ eða „Varðandi setflutninga“. Að öðru leyti er vísað til þess að ítarlega er fjallað um nefnda mótvægisáðgerð í gögnum þeim sem lögð voru fram með umsókn um heimild til að breyta vatnshlotinu vegna Hvammsvirkjunar.

Virðingarfyllt,

Jóna Bjarnadóttir
Framkvæmdastjóri samfélags og umhverfis

Ólöf Rós Káradóttir
Verkefnisstjóri þróun vatnsafls

Umhverfisstofnun
Suðurlandsbraut 24

108 Reykjavík.

Reykjavík, 31. janúar 2024.

Efni: Athugasemdir við beiðni Landsvirkjunar um undanþágu frá 18. gr. laga nr. 36/2011 um stjórn vatnamála vegna fyrirhugaðra framkvæmda við Hvammsvirkjun og áform Umhverfisstofnunar að veita umbeðna undanþágu.

Málavextir.

Með bréfi Landsvirkjunar til Umhverfisstofnunar dags. 16. janúar 2023 sótti Landsvirkjun um undanþágu frá 18. gr. laga nr. 36/2011 vegna framkvæmda við Hvammsvirkjun. Í umsókninni, sem er þrjár blaðsíður, er fjallað almennt um skipulags- og leyfismál, lýsingu á framkvæmd, breytingu svonefnds vatnshlots og vöktun. Í umsógninni er því lýst að samkvæmt nefndri 18. gr. laga nr. 36/2011 þurfi ákveðin skilyrði að vera fyrir hendi til að Umhverfisstofnun geti heimilað breytingu á vatnshloti. Í bréfi Landsvirkjunar segir síðan orðrétt:

“Að mati Landsvirkjunar eru þessi skilyrði uppfyllt hvað Hvammsvirkjun varðar enda er hún í nýtingarflokki rammaáætlunar en markmið laga um verndar- og nýtingaráætlun nr. 48/2011 eru eftirfarandi: “Markmið laga þessara er að tryggja að nýting landssvæða þar sem er að finna virkjunarkosti byggist á langtímasjónarmiðum og heildstæðu hagsmunamati þar sem tekið er tillit til verndargildi náttúru og menningarsögulegra minja, hagkvæmni og arðsemi ólíkra nýtingarkosta og annarra gilda er varða þjóðarhag, svo og hagsmuna þeirra sem nýta þessi sömu gæði, með sjálfbæra þróun að leiðarljósi.”

Í bréfi Landsvirkjunar er hvorki rökstutt hvernig umrædd skilyrði 18. gr. laga nr. 36/2011 verði uppfyllt né hvernig fyrirtækið hyggst ná framangreindum markmiðum laga nr. 48/2011.

Hinn 22. desember 2023 lagði Umhverfisstofnun, hér eftir nefnd Ust, fram “til kynningar áform um að veita heimild samkvæmt 18. gr. laga um stjórn vatnamála nr. 36/2011 til breytinga á vatnshlotinu Þjórsá 1, vegna framkvæmda við 95 MW Hvammsvirkjun.” Athugasemdafrestur við áformin er veittur til og með 17. janúar 2024. Með kynningunni leggur Ust fram 11 fylgiskjöl,

þar af fimm af sex fylgiskjöllum sem fylgdu umsókn Landsvirkjunar auk umsóknarinnar. Landsvirkjun lagði fram virkjanaleyfi frá Orkustofnun dags. 6. desember 2022, en það fylgir ekki kynningargögnum Ust. Umrætt leyfi var fellt úr gildi eftir kærumeðferð. Úrskurður þar að lútandi er einhverra hluta vegna ekki meðal framlagðra kynningargagna Ust. Áform Ust voru kynnt Landsvirkjun með 30 bls. bréfi dags. 21. desember 2023, rúmum 11 mánuðum eftir að beiðni Landsvirkjunar var lögð fram. Virðist Ust hafa orðið að leggja verulega vinnu í málið þar sem umsókn Landsvirkjunar var lítt sem ekkert reifuð og rökstudd.

Í niðurstöðum Ust bls. 27 til 30 er lýst skilyrðum sem þurfi að vera uppfyllt samkvæmt umræddri 18. gr., sbr. eftirfarandi umfjöllun á bls. 27:

- a) gripið sé til allra ráðstafana sem raunhæfar teljast til að draga úr skaðlegum áhrifum á ástand vatnshlts.
- b) tilgangur framkvæmdanna eða umsvifanna vega þyngra vegna almannaheilla og/eða ávinnings fyrir heilsu og öryggi manna eða fyrir sjálfbæra þróun en ávinningur af því að umhverfismarkmið náist.
- c) tilgangi framkvæmdanna eða umsvifanna verður ekki með góðu móti náð með umhverfissvænni leiðum vegna tæknilegra erfiðleika eða óhóflegs kostnaðar.”

Í niðurlagi bréfs Ust er fallist á umsókn Landsvirkjunar og veitt heimild til undanþágu með eftirfarandi orðum:

“Með vísan til framan ritaðs mats og niðurstaðna af því áformar Umhverfisstofnun að veita umbeðna heimild. Frestur til athugasemda er til 17. janúar 2024.”

Þessi áform, ákvörðun Ust, eru sem fyrr segir kynnt almenningi með kynningu dags. 22. desember 2023 og frestur veittur til athugasemda og til að yfirfara þúsundir blaðsíðna fylgigögn með kynningunni yfir jóla og áramót til 17. janúar 2024. Viðbótarfrestur var veittur til 1. febrúar 2024. Í þessu samhengi er rétt að minna á að umsókn Landsvirkjunar um undanþáguna er sem fyrr greinir dags. 16. janúar 2023 og ákvörðun Ust dags. 21. desember 2023. Nánari málavextir verða raktir eftir því sem ástæða verður til undir rökstuðningi hér á eftir.

Kröfugerð.

Um form:

Aðallega að umsókn Landsvirkjunar dags. 16. janúar 2023 um heimild til breytinga á vatnshlotti Þjórsár og undanþágu frá 18. gr. laga nr. 36/2011 verði vísað frá Umhverfisstofnun.

Til vara að Umhverfisstofnun hefji málsmeðferð vegna umsóknar Landsvirkjunar að nýju og að þeir starfsmenn stofnunarinnar sem tóku þátt í fyrri meðferð hennar víki sæti.

Um efni:

Að umsókn Landsvirkjunar um að Umhverfisstofnun heimili breytingu á vatnshlotti Þjórsár og veiti undanþágu frá 18. gr. laga nr. 36/2011 verði hafnað.

Málsástæður, lagarök og önnur atvik.

Um formkröfur.

Aðalformkrafan er studd þeim rökum að umsókn Landsvirkjunar dags. 16. janúar 2023 sé fullkomlega vanreifuð og ekki tæk til stjórnslumeðferðar hjá Ust. Í umsókninni er hvorki rökstutt hvernig Landsvirkjun hyggist ná markmiðum laga nr. 48/2011 né uppfylla undanþáguskilyrði 18. gr. laga nr. 36/2011. Landsvirkjun skýrir hvorki né rökstyður hvernig hún byggir virkjunarkosti á langtímasjónarmiðum og heildstæðu hagsmunamati, hvernig tekið er tillit til verndargildi náttúru og menningarsögulegra minja, hagkvæmni og arðsemi ólíkra nýtingarkosta og annarra gilda er varða þjóðarhag og hagsmuna annarra, allt með sjálfbæra þróun að leiðarljósi samkvæmt skýrum fyrirmælum laga nr. 48/2011. Vanreifun og vanræksla Landsvirkjunar er alvarlegri þegar kemur að skilyrðum 18. gr. laga nr. 36/2011 varðandi undanþágur sem Landsvirkjun fer fram á með umsókn sinni dags. 16. janúar 2023. Landsvirkjun skýrir hvorki né rökstyður í beiðni sinni til hvaða ráðstafana hún hyggst grípa til að draga úr skaðlegum áhrifum breytinga á vatnshloti. Landsvirkjun skýrir hvorki né rökstyður hvernig tilgangur framkvæmdanna eða umsvifanna vegna þyngra vegna almannaheilla og/eða ávinnings fyrir heilsu og öryggi eða sjálfbæra þróun en ávinningur af því að umhverfismarkmið náist. Fyrir liggur að framkvæmdin hafi veruleg og óafturkræf umhverfisáhrif. Það er ósannað með öllu að boðaðar mótvægisáðgerðir vegi upp alvarleg umhverfisáhrif auk þess sem engar mótvægisáðgerðir eru áætlaðar varðandi ýmis fyrirsjáanleg náttúru- og umhverfisspjöll, svo sem vegna uppeldisstöðva fiskseiða utan árósa þjórsár. Þar er þorsstofninn okkar meðal annars í húfi. Sama gildir um að tilgangi framkvæmdanna verði ekki með góðu móti náð með umhverfisvænni leiðum vegna tæknilegra erfiðleika eða óhóflegs kostnaðar. Hvorki skýringar né rökstuðningur er að finna fyrir þessum markmiðum og skilyrðum. Þvert á móti má færa fram beinar sannanir, sterk rök og vísbendingar fyrir því að Hvammsvirkjun gangi beinlínis gegn þessum skilyrðum og hagkvæmari og umhverfisvænni kostir séu fyrir hendi og að vegið sé að almannaheill með framkvæmdunum. Fyrir því verða færð ótal önnur rök undir umfjöllun um efniskröfur síðar í athugasemdum þessum. Umsókn Landsvirkjunar er fullkomlega vanreifuð og ekki tæk til meðferðar. Vegna þessa ber Ust að vísa henni frá.

Til vara er þess krafist að Ust hefji málsmeðferð að nýju á umsögn Landsvirkjunar og að þeir starfsmenn Ust, sem tóku þátt í fyrri meðferð umsóknarinnar, er lauk með bréfi til Landsvirkjunar dags. 21. desember 2023 og kynningu hinn 22. desember 2023, víki sæti. Á því er byggt að Ust hafði þegar við móttöku umsóknar Landsvirkjunar um undanþágu frá 18. gr. laga nr. 36/2011 tekið ákvörðun um að verða við umsókninni. Málið var síðan unnið í nánu samstarfi og samvinnu Ust og Landsvirkjunar, eins og bréf Ust til Landsvirkjunar dags. 21. desember 2023 og fylgigögn þess bera skýrt með sér. Sem fyrr segir er umsókn Landsvirkjunar vanreifuð. Þar er hvergi skýrt eða rökstutt hvernig ná eigi markmiðum eða fullnægja skilyrðum laga um undanþágu. Sú vinna sem Ust hefur lagt í er að meginsteftnu til byggð á gögnum og upplýsingum frá Landsvirkjun og er unnin með þá fyrirfram gefnu ákvörðun að leiðarljósi að verða við umsókninni án lögbundinnar aðkomu almennings og hagsmunaaðila. Lítið sem ekkert er fjallað

um veigamikil mótrök sem reifuð eru og rökstudd í athugasemdum þessum. Ust gat aldrei litið hlutdrægnislaust á málið. Texti bréfs Ust til Landsvirkjunar ber það skýrt með sér, bæði það sem þar er sett á blað og þegar horft er til þess sem sleppt er að fjalla um. Enn og aftur er áréttað, að Ust fjallar lítið sem ekkert um efnisþætti, sem raktir eru í athugasemdum þessum og ganga gegn umsókn Landsvirkjunar um undanþágu, sbr. rökstuðning fyrir varaformkröfu. Um þessar röksemdir og fleiri verður fjallað nánar í rökstuðningi fyrir efnisrökum.

Þessi formkrafa til vara er einnig studd þeim rökum að við meðferð á umsókn Landsvirkjunar hafi Ust brotið svo alvarlega gegn upplýsinga- og athugasemdarétti almennings að það leiði til ónýtingar á málsmeðferð Ust. Í kynningu Ust segir að stofnunin hafi tekið ákvörðun um að setja áformin til kynningar á grundvelli sjónarmiða sem liggja að baki lögum um stjórn vatnamála. Ust segir markmiðið vera að hagsmunaaðilar og almenningur geti komið að athugasemdum. Með hliðsjón af framan rituðum röksemdum er þessi kynning til málamynda og því markleysa. Ust er í raun að uppfylla lagaskyldur um aðkomu almennings að ákvörðunum um umhverfismál pro forma eftir á þegar ákvörðun hefur þegar verið tekin um undanþágur frá 18. gr. laga nr. 36/2011 um breytingar á vatnshloti. Ust bar lögum samkvæmt að auglýsa strax umsókn Landsvirkjunar til kynningar almennungi og hagsmunaaðilum og gefa almenningi þegar í stað kost á að taka þátt í ferlinu. Byggt er á því að Ust hafi af ásetningi hagað málsmeðferð sinni með framangreindum hætti, sbr. einnig að auglýsa kynningu eftir á og veita hagsmunaaðilum og almenningi aðeins rúmlega þriggja vikna frest yfir jól og áramót til að kynna sér þúsundir blaðsíðna af fylgigögnum og gera athugasemdir. Það verk tók Ust með allt sitt starfsfólk og fjármagn og í nánú samstarfi við starfsfólk Landsvirkjunar rúma 11 mánuði.

Um frekari röksemdir fyrir formkröfum er vísað til umfjöllunar um efniskröfur hér á eftir.

Um efniskröfu.

Hér að framan hefur verið vikið að markmiðum og skilyrðum laga nr. 36/2011 og 48/2011 og því haldið fram að þeim sé ekki fullnægt hvað umsókn Landsvirkjunar varðar. Frestur til athugasemda er svo skammur að hér á eftir verður aðeins stiklað á stóru um röksemdir fyrir því að ákvörðun Ust um að veita Landsvirkjun undanþágu frá 18. gr. laga nr. 36/2011 fari í bága við ákvæði þessara laga og markmið laga nr. 48/2011. Með hliðsjón af því og kröfu í niðurlagi þessara athugasemda um gögn, upplýsingar og nánari skýringar er áskilinn réttur til að færa fram frekari málsástæður og lagarök og leggja fram gögn.

Um efniskröfuna skiptir meginmáli að Landsvirkjun sækir um undanþágu frá 18. gr. laga nr. 36/2011 og ber þar með sönnunarbyrði fyrir því að heimila megri undanþágur um vatnshlot og fleira. Landsvirkjun þarf að sanna að öll skilyrði séu uppfyllt og jafnframt sé markmiðum laga nr. 48/2011 náð. Og gera verður ríkar kröfur til sönnunar, einkum í ljósi þess að viðurkennt er að framkvæmdin, Hvammsvirkjun, hafi veruleg, óafturkræf umhverfisáhrif.

Það er ósannað að Landsvirkjun hafi gripið til allra mótvægisáðgerða, sem raunhæfar teljast til að draga úr skaðlegum áhrifum gríðarlegra umhverfisspjalla af Hvammsvirkjun. Nefnd hafa verið skaðleg áhrif á uppeldisstofna fiskseiða við ósa Þjórsár og á Selvogsgrunni. Þar er tekin

óásættanleg áhætta. Hér má einnig nefna ísmyndun í lóni Hvammsvirkjunar, ísrek og ísstíflur í Þjórsá og rof á þeim í leysingum, breytingar á jarðvatnsstöðu, mikið ójafnvægi á rennslismagni sem raskar lífríki í Þjórsá og á bökkum hennar og ótal fleiri dæmi, sem áskilinn er réttur til að setja fram á síðari stigum málsins. Ósannað er að mótvægisáðgerðir vegna laxaseiða, niðurgöngu þeirra og laxa til sjávar og fleira því tengdu, bjargi laxa- og silungastofnum í ánni. Það hafa fræðimenn rökstutt. Mótvægisáðgerðir, sem Landsvirkjun hyggst grípa til, hafa að því best er vitað ekki gengið eftir hérlendis sem erlendis. Landsvirkjun verður að sanna að boðaðar mótvægisáðgerðir virki. Það hefur hún ekki gert og á náttúran að njóta vafans samkvæmt grundvallarreglum umhverfisréttar.

Sýnu alvarlegra er að ljóst má vera, sé málið skoðað til hlítar, að tilgangur framkvæmdanna vegur ekki þyngra en almannaheill, heilsa og öryggi manna og sjálfbær þróun, þvert á móti. Ávinningur af framkvæmdunum er verulega mikið minni hvort sem litið er á málið úr frá fjárhagslegum sjónarmiðum eða út frá sjónarmiðum náttúru- og umhverfisverndar, sjálfbærrar þróunar, heilsu og öryggi manna og almannaheilla. Hér er af mjög mörgu að taka en vegna stutts athugasemdafrests verður farið hratt yfir sögu en enn og aftur áskilinn réttur til frekari rökstuðnings og gagnaframlagningar. Til frekari rökstuðnings er einnig ástæða til að vísa í allar þær athugasemdir, röksemdir og gögn sem andstæðingar virkjana í Þjórsá hafa lagt fram allt frá árinu 2000 til dagsins í dag. Þessi gögn eiga að vera skilmerkilega skráð og aðgengileg í vörslu Ust, Skipulagsstofnunar og annarra opinberra stofnana sem að málinu hafa komið. Meðal þessara gagna eru allar athugasemdir, kærur og fleira, sem lagðar hafa verið fram í ferli málsins frá upphafi varðandi umhverfismót, leyfisveitingar og fleira.

Það blasir einnig við hverjum þeim sem kynnir sér málið, að Ust hefur ákveðið að veita Landsvirkjun undanþágu þótt upplýsingar liggja ekki fyrir um hver tilgangur Landsvirkjunar sé með framkvæmdunum. Landsvirkjun hefur ekki, alls ekki, upplýst hvernig hún hyggst nýta og selja raforku frá Hvammsvirkjun. Er tilgangur Landsvirkjunar með Hvammsvirkjun að sinna orkuþörf heimilanna, sem er undir 5% af heildarraforkuframleiðslu landsins? Eða orkuþörf landbúnaðarins, sjávarútvegsins, matvælaframleiðslu og annars íslensk iðnaðar? Samanlögð notkun þessara aðila og heimilanna er að sögn um 20% af raforkuframleiðslu landsins. Ætlar Landsvirkjun að tryggja þessum aðilum raforku á sama verði og verði til stóriðju og gagnavera. Það mundi sannarlega horfa til almannaheilla. En er það almannaheillatilgangur Landsvirkjunar? Virkjunin er svo stór að það blasir við að það verði að selja raforku frá henni til stóriðju eða gagnavera. Er það til almannaheilla? Ust svarar því ekki. Fyrir liggur að Ust áformar að veita undanþágu þótt þessar grundvallarupplýsingar til að meta almannaheill og fleiri mikilvæg atriði liggja ekki fyrir. Það er í blóra við skilyrði 18. gr. laga nr. 36/2011 og markmið laga nr. 48/2011.

Hvað með fjárhagsleg sjónarmið? Landsvirkjun hefur sem fyrr greinir ekki upplýst um söluverð orku til stóriðju og gagnaveitna. Málið er hjúpað þögn, leyndarhyggju. Hver er fjárhagslegur ávinningur af sölu raforku til stóriðju og gagnavera? Er hann nægur til að réttlæta umfangsmikil og alvarleg náttúru- og umhverfisspjöll, víkja frá meginreglum um sjálfbæra þróun, heilsu og öryggi manna og almannaheilla. Ust svarar því ekki, sem fyrr segir, og virðist ekki hafa aflað gagna til að sannreyna það. Það er mál manna að raforkuverð til stóriðju, til að mynda álversins í Reyðarfirði, sé á mörkum þess að fjármagna þær virkjanir sem sjá þeim fyrir raforku. Að

Kárahnjúkavirkjun borgi sig ekki upp fyrr en eftir 100 ár. Að arður af hundruða milljarða fjárfestingum Landsvirkjunar í virkjunum fyrir stóriðju sé innan við 1%. Afar rýrar arðgreiðslur Landsvirkjunar til ríkissjóðs, sem forstjóri fyrirtækisins statar sig af í nýlegri blaðagrein, staðfesta þessar raunalegu staðreyndir. Er Hvammsvirkjun ef til vill ætlað að ná inn hagnaði til að bæta fyrir sorglega afkomu Landsvirkjunar af gildandi orkusölusamningum? Það er með öllu ósannað að einkar óljós tilgangur Landsvirkjunar helgi meðalið, réttlæti undanþágur frá 18. gr. laga nr. 36/2011. Að baki undanþáguákvörðunar Ust liggja ekki skynsemisrök að þessu leyti. Verst er að Ust virðist sætta sig við leyndarhyggju Landsvirkjunar um raforkuverð, sem gengur þvert á gegnsæi og opið lýðræði, sem er kjarni laga um málsmeðferð umhverfismála og aðkomu almennings og hagsmunaaðila, sbr. einnig gerðar formkröfur. Hér er enn ástæða til að áskilja frekari rökstuðning. Að svo vöxnu máli verður að ganga út frá því að enginn fjárhagslegur ávinningur verði af Hvammsvirkjun.

Hér á eftir verður fjallað um markmið og skilyrði, sem í raun eru alfa og omega umhverfisverndar. Er ávinningur af Hvammsvirkjun svo mikill að réttlætanlegt sé að fórna almannaheill, heilsu og öryggi manna og sjálfbærri þróun? Og vinna óbætanleg og óafturkræf náttúru- og umhverfisspjöll? Því miður er það svo að stóriðjustefna og orkusölusamningar Landsvirkjunar síðustu rúm 50 ár hafa fremur rýrt en bætt lífsafkomu almennings og rekstrarskilyrði landbúnaðar, sjávarútvegs og tilheyrandi matvælaframleiðslu. Það sýnir samanburður á raforkuverði afar glögg. Stóriðjunni er hampað og umhverfisspjöll unnin og náttúru landsins fórnað á altari mengandi stóriðju og gagnavera, sem forstjóri Landsvirkjunar segir að leki og endurselji raforku.

Sem fyrr segir að blasir við að heimilin í landinu, almenningur og fyrirtæki í hefðbundnum atvinnurekstri og orkuskipti þeirra hafi ekki þörf fyrir alla þá raforku sem Hvammsvirkjun er ætlað að framleiða. Það er morgunljóst að mikill meiri hluti raforkuframleiðslu Hvammsvirkjunar mun, ef af framkvæmdum verður, renna til mengandi stóriðju og gagnavera. Það gengur þvert á undanþáguheimild 18. gr. laga nr. 36/2011.

Framleiðsluferli stóriðju er markað umhverfisspjöllum og mengun. Sé álver tekið sem dæmi felur ferlið í sér samfellt umhverfisslys og arðrán, sem einkenna starfsemi auðhringja í þriðja heiminum svokallaða. Málgrýtið er unnið í Suður-Ameríku og skilur eftir sig stórfellda eyðingu regnskóga, sviðna, sundur grafna og auri storkna jörð og óbyggileg umfangsmikil landsvæði. Málgrýtið er síðan flutt fleiri þúsund kílómetra til Íslands með kolefnisspori sem fær umhverfissinna og annað vel þenkjandi fólk til að roðna af skömm. Á Íslandi er málgrýtið brætt og umhverfisskíturinn hvítþveginn með „grænni orku“, með rafmagni sem selt er á „tombóluverði“. Álblokkirnar fara svo langa siglingu, jafnvel allt til Japans, með tilheyrandi kolefnislosun. Lítil sem engin fullvinnsla áls fer fram á Íslandi og alþjóðlegu álfyrirtækin stjórna því hvar ágóðinn er skattlagður. Hann er ekki skattlagður á Íslandi, eins og allir vita. Álfyrirtækin kunna og hafa áratuga reynslu af því að stýra hagnaði sínum þangað sem skattlagning er í skötulíki. „Hækkun í hafi“ er til dæmis gamalkunnug aðferð í því sambandi.

Álverin hafa auk afar lágs raforkuverðs fengið afslátt á mengunarkröfum. Hin alþjóðlega BAT regla gagnvart mengun, „best available technic“, gildir ekki í verki á Íslandi. Sem dæmi má nefna

að Norsk Hydro, sem hugðist byggja og reka álver á Reyðarfirði, fyrirhugaði tvöfalda hreinsun á útblæstri, það er hreinsun um sjóskiljur og háa skorsteina. Fyrirtækið mat dæmið þannig að álverið mundi ekki borga sig. Þá kom Alcoa til sögunnar og fékk afslátt á mengunarbúnaði, hreinsun um sjó og fleiru, svo íbúar á Reyðarfirði fá mengun yfir sig kvölds og morgna með landsynningi og útsynningi um fjörðinn. Það spillir heilsu þeirra þegar til lengri tíma er horft. Þessi álverksmiðja átti að blása ríkulegu lífi í atvinnulíf á Austfjörðum. Það var tálsýn. Það var ferðapjónusta sem kom byggð á Austfjörðum til bjargar. Mörg störf í álverum eru heilsuspillandi og valda meðal annars lungna- og öndunarsjúkdómum. Þeir gerðu til að mynda ótrúlega mörgum starfsmönnum álversins í Straumsvík lífið leitt og leiddu til óvinnufærni margra þeirra. Framan ritaðar röksemdir og margar fleiri sýna og sanna að stóriðjan gengur þvert gegn lífsnauðsynlegum markmiðum sjálfbærrar þróunar, almannaheilla, öryggi manna og heilsu, auk óafturkræfra umhverfisspjalla, og verður ekki réttlætt með fjárhagslegum ávinningi, sem er ósannað að verði raunin. Meira um það síðar.

Í 18. gr. laga nr. 36/2011 er spurt hvort tilgangi framkvæmdanna verði ekki með góðu móti náð með umhverfisvænni leiðum vegna tæknilegra erfiðleika og óhóflegs kostnaðar. Minnt er á í þessu samhengi að það er ósannað að orkuskortur eða orkuþörf kalli á jafnstórar framkvæmdir og jafnmikla orkuöflun og raun ber vitni með Hvammsvirkjun, sbr. fyrri röksemdir þar að lútandi. Það eru þegar talsvert miklar framkvæmdir í gangi á vegum Landsvirkjunar og annarra sem eru til þess fallnar að mæta hugsanlegri orkuþörf næstu ára, ef meint orkuþörf mengandi stóriðju og gagnavera er ekki talin með. (Mbl. 4/1 2024, fréttaskýring) Landsvirkjun hefur ekki óskað eftir virkjun Þjórsár vegna samninga við nýja stóriðju eða þá stóriðju sem fyrir er. Sem fyrr segir hefur Landsvirkjun ekki samið um sölu á orkunni frá Hvammsvirkjun og ekki einu sinni ýjað að því hvernig eigi að nota hana. Hér má minna á að orkuþörf heimila og fyrirtækja, sem nota fimmting af raforkuframléiðslu í dag, eykst aðeins um 1-2% á ári. (Mbl. 27/12 2023, Hörður Arnarson, forstjóri Landsvirkjunar). Ust verður að fá svör við því frá Landsvirkjun hverjum eigi að selja orkuna frá Hvammsvirkjun og á hvaða verði áður en umsókn um umrædda undanþágu Landsvirkjunar verður samþykkt formlega.

Ýmis úrræði eru í boði í stað Hvammsvirkjunar og þeirra alvarlegu umhverfisspjalla sem hún veldur. Í stað þess að veita umbeðna undanþágu er unnt að styrkja flutningskerfi raforku um land allt og tryggja hámarksnýtingu og koma í veg fyrir þá sóun sem nú á sér stað og orkuleka sem Landsvirkjun ber ábyrgð á. Landsvirkjun hefur sjálf bent á það að 1.600 GWst af orku hafi runnið ónýttar til sjávar frá Fljótdalshéraði síðastliðið sumar (Mbl. 20. 12. 2023, tilkynning Landsvirkjunar). Þessa ónýttu orku mætti meðal annars selja fiskvinnslufyrirtækjum á Austfjörðum sem keyra nú bræðslur sínar á olíu. Raflínur frá Kárahnjúkavirkjun munu liggja steinsnar frá aðalspennustöð Austfjarða en eru ekki tengdar dreifikerfi þess. Því er við að bæta að danskur sérfræðingur í orkumálum hélt því nýlega fram í sjónvarpsfréttum að spara mætti allt að 20% af raforkunotkun á Íslandi með betri nýtingu o.fl. Hver er þá þörfin fyrir raforku frá Hvammsvirkjun? Ákvörðun Ust um að veita undanþágu til Landsvirkjunar verður þeim mun óskiljanlegri því dýpra sem rýnt er í málið.

Gerð er krafa til þess að Ust krefji Landsvirkjun um skýringar og svör við því af hverju nefnd 1.600 GWst orka er ekki nýtt. Af hverju Kárahnjúkavirkjun er ekki tengd raforkudreifikerfi

landsins. Hvort Reyðarál hafi einkarétt á orku frá Kárahnjúkavirkjun. Á hvaða verði raforkan frá Kárahnjúkavirkjun sé seld. Það er augljóst að ekki er unnt að meta hvort markmiðum, tilgangi og skilyrðum laga nr. 36/2011 og 48/2011 sé náð án þess að Landsvirkjun svari þessum spurningum og öðrum spurningum og rökstuddum sjónarmiðum sem reifaðar eru í athugasemdum þessum og gefi viðhlítandi skýringar.

Það vekur einnig undrun að ekki virðast liggja fyrir útreikningar á hagkvæmni Hvammsvirkjunar. Það virðist liggja nokkurn veginn fyrir hver framkvæmdakostnaður verður en á meðan ekki er upplýst um raforkuverðið er ósannað að framkvæmdin borgi sig og réttlæti þær fórnir sem færa þarf, meðal annars gagnvart umhverfi, heilsu og sjálfbærni. Hér má benda á enn eina leið til orkuöflunar í stað Hvammsvirkjunar. Hún er að Landsvirkjun, ríkissjóður og Hafnarfjörður kaupi álverið í Straumsvík og leggi það niður. Þar yrðu sannarlega slegnar margar flugur í einu höggi hvað almannaheill, umhverfisvernd, sjálfbæra þróun, mengun, heilsu, öryggi, byggingarsvæði, flugvöll og margt fleira varðar. Gráupplagt er að nýta orku sem fer til Straumsvíkur frá Búrfelli og fleiri virkjunum til almannaheilla samkvæmt tilgangi og markmiðum laga nr. 36 og 48/2011 og til að mæta orkuþörf næstu áratugina og til orkuskipta. Þegar á allt er litið í þessum efnum virðist þessi kostur, hvernig sem á málið er litið, mun álitlegri og hagkvæmari en bygging Hvammsvirkjunar og svo sannarlega þegar horft er til almannaheilla. Álverksmiðjan í Straumsvík er liðlega hálfra aldar gömul og úrelt, einkum og sér í lagi út frá sjónarmiðum mengunar, umhverfisverndar og sjálfbærni. Það er deginum ljósara að henni verði lokað í náginni framtíð. Eins má reikna með að álframleiðsla leggist af með tíð og tíma og víki fyrir hagkvæmari og umhverfisvænni efnum.

Búrfellsvirkjun var byggð til að afla raforku fyrir álverið í Straumsvík. Ráðamenn þjóðarinnar sögðu að þegar Búrfellsvirkjun hefði borgað sig upp myndi raforkuverð til almennings lækka umtalsvert. Það hefur ekki staðist frekar en loforð gefin vegna Kárahnjúkavirkjunar, sem bjarga átti byggð á Austfjörðum með meiru. Síðari orkusölusamningar til stóriðju, þar með talið til gagnavera, hafa gert þessa draumsýn að engu. Höggvum ekki í sama knérunn með Hvammsvirkjun, lærum af reynslunni.

Hvað orkuöflun í framtíðinni varðar, jafnvel í náginni framtíð, eru komnar fram raunhæfar og umhverfisvænar hugmyndir um að virkja orku sem fellur til við „efnasamruna“, sem leysi af hólmi hefðbundnar orkuöflunaraðferðir. Er ekki viturlagt með hliðsjón af öllu framansögðu að doka að svo stöddu við og fórna ekki fleiri náttúruperlum?

Lokaorð.

Þess er krafist að Ust gefi ekki út formlegt leyfi við undanþáguumsókn Landsvirkjunar fyrr en Ust hefur svarað athugasemdum þessum, kröfum og röksemdum í einu og öllu og úrskurðað um málið og kærumeðferð er lokið, allt samkvæmt málsmeðferðarreglum stjórnslulaga, umhverfislaga og í anda góðrar stjórnslu.

Áskilinn er réttur til að setja fram nýjar kröfur, þar á meðal um nýtt umhverfismat, og rökstuðning.

Sem fyrr segir er til frekari rökstuðnings vísað til allra þeirra andmæla, athugasemda, kæra o.fl. sem borist hafa Ust, Skipulagsstofnun, ráðuneytum og fleiri opinberum stofnunum í árána rás gegn fyrirhuguðum virkjunum í Þjórsá og allur réttur áskilinn til viðbótarrökstuðnings og gagnaframlagningar. Gerð er krafa til þess að veittur verði andmælaréttur til að svara andmælum og gögnum, sem kunna að fylgja þeim, við athugasemdir þessar og kröfur. Einnig er gerð krafa til þess að Ust sendi undirrituðum skrá yfir öll skjöl, hverju nafni sem þau nefnast, sem stofnunin hefur sent frá sér og mótttekið vegna undanþáguumsóknar Landsvirkjunar.

Virðingarfyllst,

Atli Ingibjargar Gíslason, hrl.

Njálsgötu 10
101 Reykjavík.

Katrín Guðmundsdóttir, tölvunarfræðingur

Dalalandi 2
108 Reykjavík.

Hér með gerum við athugasemdir um áform Umhverfisstofnunnar að veita heimild samkvæmt [18.gr](#) laga um stjórn vatnamála nr.36/ 2011 til breytinga á vatnshlotinu Þjórsá 1 vegna framkvæmda við 95 MW Hvammsvirkjun, og tökum að öllu leyti undir sjónarmið sett fram af Veiðifélagi Þjórsár.

Úlfhéðinn Sigurmundsson
Þóra Þórarinsdóttir
Haga 2
804 Skeiða og Gnúpverjahreppi

Góðan daginn

Við er alfarið á móti áformum um að veita heimild til breytingar á vatnshlotinu Þjórsá 1

Þetta getur ekki staðist lög og því andmæli við þessu áformum

Fyrir hönd
Fagralands

Hannes Þór Sigurðsson og Ólöf Ásmundsdóttir

og

Undraland

Jón B Jónsson og Andrea Þ. Guðnadóttir

Ég undirrituð eigandi Ölhóls ehf, sem er eigandi jarðarinnar Skálmholt, Flóahreppi tek undir sjónarmið Veiðifélags Þjórsár í umsögn félagsins, dagsett 30.janúar 2024, um athugasemdir við áform Umhverfisstofnunnar um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1.

Ég tel að stjórnvöldum og Landsvirkjun sé ekki heimilt að taka ákvarðanir sem bersýnilega séu til þess fallnar að ógna villtum stofnum laxfiska í Þjórsá. Er slíkt í andstöðu við alþjóðlegar skuldbindingar Íslands samkvæmt samningi Sameinuðu þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni. Stjórnvöldum er enn síður heimilt að taka slíkar ákvarðanir séu aðrar leiðir færar sem hafa einungis í för með sér smávægilegt tap á orkugetu fyrirhugaðrar virkjunar en geta á móti komið í veg fyrir útrýmingu villtra stofna.

1.febrúar 2024

Eina Gunnarsdóttir

Við undirrituð eigendur jarðarinnar Herriðarhóll, Ásahreppi - Rangárvallasýslu tókum undir sjónarmið Veiðifélags Þjórsár í umsögn félagsins, dagsett 30.janúar 2024, um athugasemdir við áform Umhverfisstofnunnar um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1.

Herriðarhóli 1.febrúar 2024

Olafur Arnarson
Raul

Ég undirritaður ábúandi Skálmholts tek undir sjónarmið Veiðifélags Þjósárs í umsögn félagsins, dagsett 30.janúar 2024, um athugasemdir við áform Umhverfisstofnunnar um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjósá 1. Þessu til viðbótar styð ég öll þau sjónarmið sem fram koma í athugasemdum Veiðifélags Þjósárs um áformin og sem fram hafa komið í öllum gögnum og umsögnum Veiðifélags Þjósárs um málið á undanförunum árum.

1.febrúar 2024

Umhverfisstofnun hefur kynnt áform sín um að veita undanþágu frá umhverfismarkmiðum vegna Hvammsvirkjunar [Umhverfisstofnun | Áform um að veita heimild til breytingar á vatnshlotinu Þjósá 1 \(ust.is\)](#)

Fjölskylda mín á sumarhús að Giljalandi, spildu úr landi Haga í Skeiða- og Gnúpverjahreppi, og veiðirétt í Þverá.

Ég andmæli áformunum og tel þau alls ekki geta staðist lög og visa þar til sjónarmiða sem komið hafa fram í gegnum tíðina frá náttúruverndarfélagi í sveitinni, verndarsjóði villtra laxastofna og annarra náttúruverndarsamtaka sem og veiðifélagi.

Sigrún Jakobsdóttir
Giljalandi

INNIHALD

[You don't often get email from brbr@internet.is. Learn why this is important at <https://aka.ms/LearnAboutSenderIdentification>]
Góðan daginn
Undirrituð sem er einn af eigendum Viðeyjar í Þjósá er ósátt við að virkjunin verði leyfð. Að mínu mati á þessi friðaða eyja með sinn sérstæða gróður að halda áfram að njóta náttúrulegrar takmarkana á umgengni. Jafnvel þó girt verði meðfram bökkum árinna er aldrei hægt að útiloka mannaferðir í eyjuna með tilheyrandi spillingu á hinum sérstaka gróðri. Auk þess sem slík girðing skemmir náttúrufegurð svæðisins.
Virðingarfyllt
Brynhildur Briem

Við undirrituð eigendur jarðarinnar Sauðholt, Ásahreppi - Rangárvallasýslu tókum undir sjónamið Veiðifélags Þjórsár í umsögn félagsins, dagsett 30.janúar 2024, um athugasemdir við áform Umhverfisstofnunar um að veita heimild til breytingar vatnshlotsins Þjórsá 1.

1.febrúar 2024

Örn Ingi Ingvarsson

.....
Kristjana Ragnarsdóttir

Umhverfisstofnun
Suðurlandsbraut 24
108 Reykjavík

Sent með tölvupósti á ust@ust.is

Kópavogur 15. janúar 2024

Efni: Athugasemdir við áform um að veita heimild til breytinga á vatnshlotinu Þjórsá 1.

Stjórn Orkuveitu Landsveitar ehf kt. 651113-0320 hefur falið undirrituðum, stjórnarmanni í Orkuveitu Landsveitar að leggja inn fyrir hönd Orkuveitunnar athugasemdir varðandi áform um að veita heimild til breytinga á vatnshlotinu Þjórsá 1 til Umhverfisstofnunar.

Orkuveita Landsveitar ehf rekur hitaveitu í ofanverðri Landsveit. Hitaveitan þ.e borholur og dæluhús er staðsett á svokallaðri Baðsheiði sem er aðeins um 2 km frá hinu fyrirhugaða Hagalóni. Dæluhúsið sjálft er í rúmlega 3,5km fjarlægð.

Hitaveitan er svokölluð lághitaveita sem þýðir að ekki er um brennisteinsríkt háhitavatn að ræða heldur dælum við upp 56°heitu vatni sem er í raun drykkjarhæft. Þetta er vatn sem er bæði grunnvatn ásamt yfirborðsvatni sem hripar í gegnum gropið og lekt þjórsárhraunið og hitnar þar af völdum jarðhita og er svo dælt upp í dæluhúsinu og þaðan er heitavatninu dreift í tveim megin lögnum.

Orkuveita Landsveitar er að þjónusta fjölmarga aðila þar á meðal Hótel Leirubakka, Fiskeldi Matorku við Fells múla, Kjúklingabúið að Jarlstöðum, fjölmörg lögbýli þar á meðal Skarð, Stóra Klofa, Leyni, Stóru Velli, Kirkjujörðina Fells múla ásamt mörgum tugum sumarhúsa. Það er ljóst að Orkuveitan og framangreindir aðilar hafa gríðar mikilla hagsmuna að gæta hvað varðar hitastig vatnsins sem dælt er upp og eiga í raun allt undir að það haldist óbreytt.

Lög nr. 36/2011 um stjórn vatnamála. – Markmið samkvæmt 1. gr. laganna er að vernda vatn og vistkerfi þess, hindra frekari rýrnun vatnsgæða og bæta ástand vatnavistkerfa til þess að vatn njóti heildstæðrar verndar. Við vísum til þessara laga og förum fram á að þessi heimild verði ekki veitt. Við gerum þá kröfu að viðamiklar og nákvæmar rannsóknir fari fram og tryggt verði að ekki verði farið í framkvæmdir sem valdi óafturkræfum umhverfisáhrifum á heitavatnsóflun okkar. Við förum fram á að lög nr.36/2011 um stjórn vatnamála verði virt og áskiljum okkur jafnframt rétt til skaðabóta.

Við bendum á að Umhverfisstofnun skal vinna að vatnaáætlun og endurskoðun hennar með hliðsjón af áætlunum hins opinbera og helstu **hagsmunaaðila**, svo sem á sviði náttúruverndar, **auðlindanýtingar**, samgangna og skipulagsmála.

Í þeim fylgiskjölum sem lögð eru fram til kynningar hjá Umhverfisstofnun er ekki að finna stafkrók sem vísar að nýtingu Orkuveitu Landsveitar á heitavatninu. Að okkar viti hafa engar rannsóknir verið gerðar til að skoða áhrif Hagalóns eða framkvæmdarinnar í heild á vatnsbúskap okkar.

Hagalón eða vatnshlot C telst vera mikið breytt vatnshlot og er stærsta breytingin að straumvatni verður breytt í stöðuvatn. Lónið mun verða 4 km² Á þessum kafla farvegar Þjórsár verður straumvatni breytt í stöðuvatn/lón og við það breytast allar forsendur flokkunar og viðmiðana samkvæmt lögum um stjórn vatnamála nr. 36/2011 og reglugerð nr. 535/2011. Lónmyndunin veldur því að þessi hluti farvegarins breytir um vatnaflokk, fer úr straumvatnsflokki í stöðuvatnsflokk (Eydís Salome Eiríksdóttir o.fl. 2022). Við það verða umfangsmiklar breytingar á vatnsformfræði sem veldur því að ekki verður hægt að miða við upprunalega vatnagerð/vatnaflokk.

Samkvæmt ákvörðunarferli sem samþykkt var nýlega af Umhverfisstofnun veldur breyting sem þessi því að fyrirhugað lón yrði tilnefnt til bráðabirgða sem mikið breytt vatnshlot, þar sem ekki verður hægt að miða við upprunalega vatnagerð/vatnaflokk við mat á vistfræðilegu ástandi. Vatnshlot sem tilnefnt hefur verið til bráðabirgða þarf að standast tilnefningarpróf til að vera endanlega samþykkt sem mikið breytt vatnshlot og er það á forræði Umhverfisstofnunar.

Varðandi vatnshlot B þá verða miklar sveiflur í rennslismagni og mun magn fara langt yfir virkjað rennsli (352m³) og skv Eflu verkfræðistofu 2017) og á árunum 2010–2015 var sjö daga hámarksrennsli á mælistað við Þjórsártún frá 506 til 774 m³/s (Eydís Salome Eiríksdóttir 2017). Miðað við þetta ætti vatnshlot B að teljast mikið breytt vatnshlot og þyrfti því að ná markmiðum um gott vistmegin skv lögum um stjórn vatnamála.

Að því best verður séð hafa rannsóknir sem gerðar hafa verið frá aldamótum að engu lotið að öflun og nýtingu heitaveituvatns á áhrifsvæði Hvammsvirkjunar og áhrif virkjunarinnar og stöðulóni hennar á þennan þátt.

Í skýrslu Landsvirkjunar LV-2019-076 „Umhverfi og samfélag á Þjórsár og Tungnaársvæði í kjölfar orkuvinnslu“ sem unnin var af Verkís er sömuleiðis hvergi vikið að heitavatns búskap Orkuveitu Landsveitar né áhrifum á hann.

Í framangreindum lögum segir í 12. gr. *Yfirborðsvatn og grunnvatn*. Vernda skal yfirborðs- og grunnvatnshlot og tryggja að ástand þeirra versni ekki. Ástand þeirra skal styrkja og endurheimta með það að markmiði að efnifræðilegt ástand sé að lágmarki gott. Þá skal tryggja sjálfbæra nýtingu grunnvatns þannig að jafnvægi sé milli vatnstöku og endurnýjunar.

Í niðurstöðu sinni til Landsvirkjunar vitnar Umhverfisstofnun í 18.gr.1. nr 36/2022 mgr 2. b:

„Umhverfisstofnun telur því að tilgangur Hvammsvirkjunar til að tryggja raforkuöryggi varði almannahagsmunum sem vegi þyngra en ávinningur af því að umhverfismarkmið vatnshlotsinsins sem að framan er lýst náist. Þegar af þessari ástæðu telur Umhverfisstofnun að skilyrði b-liðar 2. mgr. séu uppfyllt“

Orkuveita Landsveitar mótmælir þessari niðurstöðu þar sem við teljum að einmitt sé hættu á að almannahagsmunum fjölda fólks og fyrirtækja ásamt hagsmunum Orkuveitunnar sé fórnað og að það sé gegn fyrrgreindri 18. gr laga nr. 36/2011. Við krefjumst þess að frekari rannsóknir fari fram og hagsmunir Orkuveitu Landsveitar og notenda hennar verði tryggðir.

Virðingarfyllt

F. hönd Orkuveitu Landsveitar

Ásgeir Kristján Ólafsson kt. 2502625619